

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Діагностика банкрутства підприємства та розробка програми його
фінансового оздоровлення»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти Магістр
групи 1
Марченко Ю. Р.

Полтава - 2022 року

ЗМІСТ

Ст.

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА ТА САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ.....	9
1.1. Економічна сутність та зміст банкрутства підприємств.....	9
1.2. Теоретичні аспекти діагностики банкрутства підприємств.....	17
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	21
2.1. Оцінка ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості	21
2.3. Аналіз фінансових передумов неплатоспроможності та банкрутства підприємства.....	38
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА ТА НАПРЯМИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА.....	44
3.1. Прогнозування можливого настання банкрутства підприємства.....	44
3.2. Розробка заходів фінансового оздоровлення підприємства.....	51
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах господарювання значна увага діагностиці фінансового стану підприємства та його оцінки приділяється тому, що, з одного боку, він є результатом діяльності підприємства, свідчить про досягнення, а з другого – виявляє передумови розвитку підприємства.

Питанню діагностики банкрутства, які виникають у процесі діяльності суб'єктів господарювання, присвячено чимало наукових праць, проте здебільшого простежується звуження наукового світогляду до механічного розрахунку й однобокого тлумачення певного набору фінансових коефіцієнтів, а глибинні причини порушення фінансової стійкості суб'єкта господарювання, як цілісної системи, часто залишаються поза увагою. Відсутність оцінки фінансового стану підприємства або її несвоєчасне проведення загрожує можливістю банкрутства суб'єкта господарювання.

Досить велика когорта вітчизняних та зарубіжних науковців приділяють значну увагу дослідженню питань, пов'язаних з аналізом фінансового стану підприємства, діагностиці його банкрутства. Серед них слід виділити наступних: Л. А. Бернстайн, Ю. Брігхем, Л. Гапенскі, Т. Р. Карлін, В. В. Ковальов, М. Я. Коробов, М. Н. Крейніна, Г. В. Савицька, В. Т. Савчук, Р. С. Сайфулін, А. М. Поддєрьогін, Р. Холт та інші. Водночас маємо великі розбіжності у трактуванні науковцями поняття «діагностика банкрутства», складу показників, що її визначають, та їхніх нормативних значень. Крім того в достатній мірі не опрацьовано прогнозування банкрутства та показників платоспроможності суб'єктів господарювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківської справи та страхування за темою «Удосконалення механізму фінансової діяльності підприємств, організацій і установ».

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо

удосконалення діагностики банкрутства суб'єктів господарювання та розробки програми їх фінансового оздоровлення.

Для реалізації поставленої мети при виконанні кваліфікаційної роботи вирішувались наступні завдання: проведення критичної оцінки трактування різними науковцями понять: діагностика банкрутства, фінансовий стан підприємства; обґрунтування основних показників для проведення оцінки фінансового стану підприємства, що найповніше його характеризують; визначення основних методів прогнозування ймовірності банкрутства та платоспроможності підприємства; аналіз фінансового стану підприємства з метою раннього виявлення ознак його кризового розвитку; розробка антикризової програми діяльності досліджуваного підприємства та основних шляхів попередження банкрутства.

Предмет і б'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є діагностика банкрутства підприємства. Предметом дослідження виступали теоретичні і практичні основи удосконалення діагностики фінансового стану неплатоспроможних підприємств та розробка програми його фінансового оздоровлення.

Методи дослідження. Теоретична і методологічна основа дослідження ґрунтується на використанні основних положень економічної теорії, розробок провідних вчених-економістів з питань стабілізації підприємств, а також законодавчих та нормативних актів. При написанні кваліфікаційної роботи були використані наступні методи дослідження: абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення поглядів науковців на сутність поняття діагностика банкрутства); експериментальний (прогнозування ймовірності банкрутства підприємства); порівняння (співставлення нормативних та базових значень з фактичними показниками оцінки фінансового стану підприємства). Серед прийомів аналізу показників фінансового стану суб'єкта господарювання застосовувались вертикальний і горизонтальний аналіз, аналіз відносних показників, середніх величин.

Інформаційною базою дослідження стали положення економічної теорії,

розробки провідних вчених-економістів з питань діагностики фінансового стану підприємств, а також законодавчих та нормативних актів. Основою для виконання кваліфікаційної роботи виступали дані бухгалтерського (фінансового) обліку та звітності ХХХ за 2018–2020 роки.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. Результатами дослідження, що містять елементи наукової новизни стали обґрунтування теоретико-практичних основ діагностики банкрутства підприємств та розробки програми їх фінансового оздоровлення, зокрема: уточнено та поглиблено зміст економічної категорії банкрутство; дістало подальший розвиток використання комп'ютерних технологій при оцінці фінансово стану підприємства та прогнозування банкрутства. Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та наданні рекомендацій щодо діагностики банкрутства підприємства та розробки програми фінансового оздоровлення досліджуваного підприємства.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться у роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на студентській науковій конференції (Полтава, ПДАА, 24-25 квітня 2021 року).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 2 наукові праці загальним обсягом 0,32 др. арк., у тому числі 1 наукова стаття обсягом 0,22 др. арк., у матеріалах конференції – тези 1 доповіді обсягом 0,1 др. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 60 найменувань, містить 17 таблиць, 4 рисунки, 14 додатків. Основний зміст роботи викладено на 62 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА ТА САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність та зміст банкрутства підприємств

Банкрутство – загальновідомий та необхідний інструмент ринкової економіки. Неможливе формування ринкових відносин без досконалого механізму банкрутства суб'єктів підприємництва. Правила функціонування ринку без відпрацьованої процедури банкрутства просто не діють. В сучасних умовах таке явище як банкрутство підприємств – звичайна справа. Практика свідчить, що на ринку залишається не більш 20-30 підприємств із кожних 100 новостворених. А в Україні найбільше збанкрутілих підприємств припадає на галузь матеріально-технічного постачання та збуту, хоча потенційно банкрутами є майже всі сільськогосподарські підприємства.

Банкрутство підприємств – це наслідок глибокої фінансової кризи, система заходів щодо управління якою не дала позитивних результатів [8, с. 34]. Ринкова економіка, де функціонують підприємства різних форм власності, припускає не лише спільні економічні відносини між товаровиробниками, але й конкурентні – у боротьбі за споживача. Суб'єкт господарювання, що не витримав конкуренції, як правило, стає банкрутом.

В наукових працях подані різноманітні визначення терміну банкрутство. Ряд науковців розуміють банкрутство як юридичний термін: це визнання в судовому порядку неспроможності підприємства розрахуватися із своїми боргами. Інші автори визнають як економічну категорію: це фінансовий стан підприємства, пов'язаний з нестачею активів у ліквідній формі з перевищенням витрат над виручкою від реалізації, з незадовільним співвідношенням між зобов'язаннями боржника і його активами.

Слід зазначити, що в законодавстві деяких країн термін «банкрутство» не вживається, а використовується термін «неспроможність». В інших – навпаки

(наприклад, у США) використовується термін «банкрутство». В законодавчих актах Білорусії поняття «банкрутство» чітко відокремлено від поняття «неспроможність». В російському та українському законодавстві один термін підкріплено іншим.

Згідно Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [17, с. 858]. Аналогічне визначення терміну «банкрутство» подано і в Кодексі України з процедур банкрутства [25].

Н. В. Хлістунова під банкрутством підприємства вважає його неспроможність фінансувати поточну операційну діяльність і своєчасно погасити строкові зобов'язання [51, с. 65]. Ю. А. Великий банкрутство визначає як «неспроможність боржника – підприємства, банку, іншої організації чи окремої особи платити за своїми борговими зобов'язаннями» [7, с. 30]. На думку Л. О. Коваленко банкрутство суб'єкта підприємництва – це встановлена судом або оголошена самим підприємством-боржником неспроможність підприємства в повному обсязі погасити свою короткострокову кредиторську заборгованість по грошових зобов'язаннях в повному обсязі та встановлений строк, або виконати зобов'язання по погашенню обов'язкових платежів [23, с. 131].

На думку вченого-економіста О. О. Терещенко банкрутство суб'єкта господарювання досить часто пов'язане з нестачею грошових коштів та інших абсолютно ліквідних активів, що призводить до неспроможності підприємства задовольнити вимоги кредиторів у встановлений термін та виконати свої зобов'язання перед бюджетом та іншими фондами [47, с. 272].

В сучасних ринкових умовах банкрутство суб'єкта підприємництва найбільш часто може бути викликане: значною конкуренцією в галузі, високим рівнем інфляції, створенням неплатоспроможних підприємств, прорахунками у сфері управління, значним рівнем безнадійної дебіторської заборгованості

тощо [6, с. 26]. Таким чином, з економічної точки зору банкрутство суб'єкта підприємництва – це неспроможність підприємства здійснювати свою виробничо-господарську діяльність через свою неплатоспроможність, економічну нерентабельність та збитковість. З юридичної точки зору банкрутство суб'єкта підприємництва полягає у тому, що підприємство-банкрут неспроможне погасити борги кредиторам, що мають документовано-підтвержені вимоги до боржника. Такі майнові правовідносини між підприємством-банкрутом та кредиторами, здійснення яких може призвести до оголошення суб'єкта господарювання банкрутом та його ліквідації.

При відкритті процедури банкрутства виникає цілий ряд процесуальних правовідносин, зокрема: провадження у справі про банкрутство, проведення санації, укладення мирової угоди, визнання боржника банкрутом, подання оголошення про банкрутство, задоволення вимог кредиторів, складання ліквідаційного балансу, припинення справи про банкрутство, оголошення підприємства банкрутом тощо. Підприємство буде оголошене банкрутом, якщо воно має таку суму боргів перед кредиторами і зобов'язань перед бюджетом, що коли їх вимоги будуть пред'явлені то у суб'єкта підприємництва активів у високо ліквідній формі не вистачить для їх погашення.

Таким чином, банкрутство – складний процес, який необхідно охарактеризувати з різних сторін: юридичної, фінансової, організаційної, управлінської, обліково-аналітичної.

У країнах з розвинутою ринковою економікою не всі підприємства виживають у часи економічної кризи, а ліквідація неплатоспроможних підприємств виконує функцію перерозподілу активів з метою їх більш ефективного використання. Наприклад, у ФРН близько третини підприємств, незважаючи на суттєву державну підтримку на етапі їх заснування, вже через чотири роки потрапила у фінансову кризу. В той же час як інші підприємства за аналогічних умов господарювання досягла задовільних результатів.

Визначають зовнішні (екзогенні) фактори – це фактори, на які підприємство не може впливати взагалі, або вплив досить несуттєвий, і

внутрішні (ендогенні) фактори, які залежать, безпосередньо, від організації фінансово-аналітичної роботи на підприємстві (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Фактори, що можуть призвести до фінансової кризи підприємства

В США щорічно відбувається до 50 тис. банкрутств. В 90 % випадків основними їх причинами є нерозуміння керівництвом підприємства цілей діяльності фірми, самовпевненість або непосильні фінансові зобов'язання,

втрата перспективи, відрив від споживачів, само заспокійливість, або зацикленість на традиційних методах, егоїзм вищого керівництва підприємства, що виявляється в придбанні дорогих автомобілів, встановленні непокірно високих посадових окладів при низькій заробітній платі підлеглих.

В ринкових умовах суб'єкти господарювання повинні постійно адаптуватись до змін попиту на продукцію, роботи, послуги: розширювати асортимент, поліпшувати якість, знижувати собівартість та ціни продукції, оптимізувати структуру витрат тощо. Проте вітчизняні підприємства не змогли безболісно перейти від ринку продавця, який діяв за адміністративної системи господарювання, до ринку покупця. Однак поряд із комплексом об'єктивних причин у неплатоспроможності й кризовому стані багатьох вітчизняних підприємств винна недостатня компетентність вищого керівництва самих підприємств.

В сучасних ринкових умовах в Україні спостерігається постійна тенденція до збільшення фінансово нестійких та неплатоспроможних підприємств. Як відомо, неплатоспроможність – це нездатність суб'єкта підприємницької діяльності виконати свої поточні зобов'язання після їх настання та сплатити грошові кошти кредиторам, у тому числі погасити заборгованість по заробітній платі та інших виплатах, прирівняних до неї, а також виконати зобов'язання по сплаті обов'язкових платежів (податків і зборів) не інакше як через відновлення платоспроможності, фінансової стійкості, ліквідності, прибутковості та конкурентоспроможності суб'єкта господарювання у найближчій перспективі [43, с. 320].

Безперечно, в сучасних умовах багато керівників суб'єктів господарювання довели свої підприємства до межі банкрутства через нестачу належної кваліфікації. Так, багато керівників підприємства не володіє знаннями, необхідними для розробки заходів щодо подолання фінансової кризи на підприємстві, а майже 4 % опитаних не збираються вдаватися до розробки антикризових програм.

Заходи, які спрямовуються на оздоровлення фінансової системи суб'єкта

підприємництва, дадуть задовільні, позитивні результати лише за умови оздоровлення фінансів базової ланки економіки країни в цілому. Висока собівартість продукції, робіт, послуг на вітчизняних підприємствах та значне зменшення попиту на такі види продукції стали головними причинами фінансової кризи багатьох українських суб'єктів підприємництва.

До основних санаційних заходів, які запроваджуються на підприємствах, відносять: оновлення технологій виробництва; підвищення цін на продукцію, роботи, послуги; пошук та переорієнтація на інші ринки збуту; зниження собівартості продукції та підвищення її якості; удосконалення організації управління підприємством та організаційної структури тощо. Третина суб'єктів господарювання, як правило, використовує такий санаційний захід, що пов'язаний зі скороченням кількості персоналу, звільненням працівників або відправленням їх у відпустки без утримання.

Серед інших засобів подолання кризового стану керівники підприємств застосовують такі: закриття підприємства (1 %), тимчасове припинення виробництва (3,8 %), зменшення цін (3,8 %), зміна виду діяльності (4,1 %), заборгованості із заробітної плати (4,5 %), зростання обсягів кредиторської заборгованості (7,2 %) і нарешті, скорочення обсягів виробництва (14,8 %) [19, с. 130]. Усе зазначене вище свідчить про те, що керівники підприємств не готові адекватно реагувати на кризу, але їм стануть у пригоді чіткі антикризові програми, які б ураховували рівень кризи, її причини, особливості діяльності підприємства тощо.

На нинішньому етапі слід виділити дві основні особливості кризового стану підприємств України: високу собівартість продукції і відсутність попиту на неї, зростання обсягів кредиторської і дебіторської заборгованостей, майже половина з яких прострочена.

Особливу роль у поглибленні кризи в Україні відіграло те, що більшість вітчизняних підприємств різних галузей енергомісткі і на своєму балансі мають надзвичайно складну як виробничу, так і соціальну інфраструктуру. Виробництво базується на досягненні великих обсягів, а не якості продукції;

відсоток відходів досить великий, а дієвих схем їхньої переробки до сьогодні не існує. Підприємства часто мають надлишки активів – не використані будівлі, транспортні засоби, машини й устаткування. Крім цього, на них недостатньо автоматизовані як виробничі, так і управлінські процеси. Це підтверджує той факт, що в Україні у 2019 році рентабельність продукції промислових підприємств знизилася приблизно у 2 рази порівняно з попереднім роком і становила 4,8 %. Водночас у 2019 році відбулося незначне зменшення кількості збиткових підприємств із 5516 до 4323. Однак їхня частка у загальній кількості підприємств, як і раніше, досить велика й дорівнює 43 % [24, с. 96].

В. П. Клочан вважає, що однією з першопричин виникнення і розвитку банкрутства підприємств є зростання дебіторської заборгованості, що є «локомотивом» неплатоспроможності [27, с. 70]. Збільшення частки дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію, виконані роботи та надані послуги повинно сприяти поліпшенню показників платоспроможності. Але у зв'язку з кризою неплатежів переважна більшість дебіторів неплатоспроможні, що призводить до недоодержання сум простроченої дебіторської заборгованості, що не може бути погашена у встановлені терміни.

Одним із основних завдань попередження банкрутства є забезпечення повної платіжної готовності підприємства. Спостерігається пряма залежність між наявністю коштів підприємства та його платіжною готовністю. Встановлено, що коли дебіторська заборгованість знаходиться на рівні кредиторської (або перевищує її), то навіть за відсутності наявності коштів можна вважати, що підприємство платоспроможне, але за умови погашення дебіторської заборгованості у встановлений термін. Антикризове управління носить комплексний характер і спрямоване як на попередження, так і на подолання негативних для бізнесу явищ шляхом використання всього потенціалу сучасного менеджменту, розробки та реалізації на підприємстві спеціальної програми, що має стратегічний характер і дозволяє подолати тимчасові труднощі.

Банкрутство підприємства об'єктивно обумовлює необхідність створення

не лише певної державної системи контролю, діагностики, захисту товаровиробників від фінансового краху, але й визначення основних шляхів попередження їхнього банкрутства.

Підсумовуючи вище викладене слід зазначити, що на фінансовий стан українських підприємств в більшій мірі впливають зовнішні чинники. До найбільш значних слід віднести економічну нестабільність держави, фіскальну податкову політику, інфляційні процеси, диспаритет цін на лісову продукцію і промислові вироби, взаємні неплатежі і інші. Підприємства у своїй переважній більшості неохоче впроваджують наукові досягнення. Важливим фактором впливу на фінансовий стан підприємства можна вважати недостатній розвиток науки і техніки.

Отже, банкрутство, як елемент ринкових відносин, стало реальністю сучасної ринкової економіки. Незначний ріст показників прибутковості та фінансової стабільності підприємств не гарантує захисту від банкрутства, тому керівники і фахівці підприємств повинні розуміти економічну сутність банкрутства та володіти методикою діагностики і попередження банкрутства. Сьогодні ще багато керівників не хочуть вірити і усвідомлювати, що їхні підприємства можуть бути визнані банкрутами.

1.2. Теоретичні аспекти діагностики банкрутства підприємств

Питання діагностики банкрутства підприємств – одне з центральних в економічній науці. В країнах з розвинутою ринковою економікою методи проведення ймовірності банкрутства підприємства добре опрацьовані і апробовані роками. При цьому особливу важливість і необхідність набуває аналіз фінансового стану господарюючого суб'єкта. У банкрутстві підприємств не зацікавлений жоден суб'єкт господарювання. Успіх діяльності та запобігання банкрутству господарюючого суб'єкта визначається наступними чинниками: ефективністю державних заходів діяльності суб'єкта

підприємництва і запобіганням кризових явищ в економіці; ефективністю заходів, що приймаються самим підприємством по залученню і використанню ринкових механізмів та інструментів. Якщо на перші фактори підприємство не може впливати, то друга їхня група повністю залежить від прийняття ним управлінських рішень.

З метою діагностики та визначення ймовірності банкрутства підприємства-боржника, доцільно здійснювати діагностику фінансового стану суб'єкта підприємництва в наступній послідовності:

- використання неформалізованих критеріїв для попередньої оцінки вірогідності банкрутства;
- визначення коефіцієнтів, які рекомендуються українським законодавством при оцінюванні незадовільної структури балансу;
- розрахунок та аналіз спеціальних моделей банкрутства;
- проведення аналізу та прогнозу ринкової ситуації, який включає прогноз можливого зростання доходів, рівня поточних витрат та собівартості продукції, можливостей отримання зовнішнього фінансування (інвестування коштів);
- виявлення основних причин та факторів виникнення кризи;
- оцінку масштабів кризи та її економічних наслідків, в тому числі зменшення проти звичайного розміру прибутку, збитків від господарської фінансової діяльності, неможливості покриття зобов'язань наявним майном;
- узагальнення результатів діагностики вірогідності банкрутства.

Важливим заходом попередження банкрутства виступає постійне прогнозування його ймовірності. Практикою доведено, що підприємству доцільніше постійно здійснювати контроль за станом ліквідності і платоспроможності, дебіторською і кредиторською заборгованістю, проводити управління в інших сферах фінансів, ніж шукати шляхи подолання банкрутства, коли висунуто претензії відносно несвоечасності розрахунків з кредиторами. І це стосується не лише збиткових підприємств, оскільки, справа про банкрутство може порушуватися і до прибуткових господарств, які не

задовольнили безспірну грошову вимогу вартістю не менше від трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати протягом трьох місяців після настання встановленого терміну для її сплати.

У світовій практиці існує багато методів прогнозування та попередження банкрутства підприємств. У переважній більшості всі вони базуються на аналізі фінансової звітності господарюючих суб'єктів.

Вітчизняні та зарубіжні багатофакторні моделі (Альтмана, Спрінгейта, тести на ймовірність банкрутства Лису та Таффлера, показник діагностики платоспроможності Конана і Гольбера, універсальна дискримінантна функція), коефіцієнт Бівера, методика визначення стадії неплатоспроможності, типу фінансової стійкості з погляду забезпечення запасів відповідними джерелами їх формування – повинні бути основою при комплексному підході прогнозування банкрутства [44, с. 100]. Отже, здійснення своєчасної та якісної діагностики за допомогою даних показників – основне завдання у системі управління підприємством як у стабільному, так і кризовому стані.

На етапі прогнозування ймовірності банкрутства з метою своєчасного виявлення тенденцій формування незадовільної структури балансу неплатоспроможного підприємства доречно розрахувати коефіцієнт Бівера. Після проведення обчислень за критерієм Бівера, отримані результати порівнюють з нормативним значенням. Якщо фактичні значення перевищують нормативне значення (0,2), то підприємство в найближчий період може уникнути банкрутства; якщо коефіцієнт Бівера менше 0,2, то це вказує на формування незадовільної структури балансу підприємства-боржника.

Основними ознаками платоспроможності є наявність в достатній кількості грошових засобів та відсутність простроченої кредиторської заборгованості суб'єкта підприємництва. Коефіцієнти ліквідності і платоспроможності можуть характеризувати фінансово-економічний стан підприємства як задовільний, однак, така оцінка може бути помилковою, наприклад, коли в оборотних активах суб'єкта господарювання значну питому вагу займають низько ліквідні активи або прострочена короткострокова

дебіторська заборгованість. Для прогнозування фінансового стану з позиції можливого банкрутства підприємства на основі оцінювання і прогнозування показників задовільності структури балансу крім коефіцієнта Бівера, використовується й інша методика, яка передбачає визначення однієї із стадій неплатоспроможності суб'єкта господарювання.

Основні етапи процедури санації підприємства-боржника представлено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Структурно-логічна схема процедури санації підприємства-боржника

Наступним етапом виявлення кризових явищ є розрахунок і аналіз спеціальних моделей банкрутства. В світовій практиці передбачено велику кількість спеціальних узагальнюючих (тестових) показників загрози банкрутства [37, с. 25]. Такі моделі прогнозування банкрутства не потребують багато часу, оперативні і достатньо просто можуть спрогнозувати можливість банкрутства підприємства. Однак, не можна використовувати будь-які існуючі моделі без пристосування їх до суб'єктів господарювання України, а до сільськогосподарських підприємств тим більше. Здійснення процедури банкрутства в суді здійснюється протягом трьох засідань: підготовчого; попереднього та заключного. Господарський суд, на підставі рішення зборів кредиторів, визначає забезпечення грошових вимог кредиторів, що розповсюджується на зобов'язання, терміни погашення яких настали до подання заяви про відкриття процедури банкрутства суб'єкта підприємництва. Попереднє засідання суду, відповідно до чинного законодавства, проводиться не пізніше трьох місяців після підготовчого засідання господарського суду. За результатами розгляду вимог кредиторів суд виносить ухвалу, в якій вказуються, затверджені вимоги кредиторів.

Таким чином, підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що в умовах, коли економіка нестабільна, а правові засади її функціонування до кінця не сформовані, існує багато підприємств-боржників. І відповідно до них необхідно відповісти на питання, що з ними робити: зафіксувати факт неплатоспроможності, здійснити діагностику банкрутства і перейти до процедур санації, чи оголосити таке підприємство безнадійним банкрутом і ліквідувати його або реорганізувати. Для оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства доцільно використовувати такі показники, як коефіцієнт покриття, коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт чистої виручки.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Оцінка ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості

ХХХ здійснює свою діяльність на принципах господарського розрахунку та фінансової самостійності. Товариство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями усім, внесеним до статутного капіталу майном, на яке може бути звернено стягнення. ХХХ не відповідає за кредиторською заборгованістю власника, а власник товариства несе відповідальність боргами суб'єкта підприємництва лише тим майном, що перебуває на балансі підприємства. Ціллю діяльності ХХХ є ведення сільськогосподарського та іншого виробництва, отримання прибутків. Господарсько-організаційну основу підприємства становлять виробничі і функціональні структурні підрозділи, які створюються у ньому за галузевими, міжгалузевими і територіальними ознаками.

ХХХ здійснює реалізацію виготовленої продукції, товарів, обладнання, робіт, послуг лише на основі укладених договорів. Ціни на реалізацію встановлюються суб'єктом підприємництва самостійно на основі договорів з покупцями та замовниками. Директор ХХХ несе повну відповідальність за складання статистичної, податкової, фінансової та бухгалтерської звітності суб'єкта підприємництва та дотримання фінансово-правових вимог, встановлених чинним законодавством. ХХХ веде бухгалтерський (фінансовий) облік результатів діяльності, складає статистичну, податкову та фінансову звітність.

Фінансова діяльність реалізується через ряд факторів, особливо за допомогою фінансового менеджменту. Це цілеспрямоване управління всіма грошовими потоками на підприємстві, тобто процес управління формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів суб'єкта господарювання з

метою досягнення фінансово-економічних цілей підприємства.

Фінансова діяльність ХХХ включає весь комплекс функціональних завдань, здійснюваних фінансовими службами підприємства і пов'язаних з фінансуванням та фінансовим забезпеченням (обслуговуванням) операційної діяльності. Значна частка виділяється на обслуговування операційної діяльності, особливо в період весна-осінь. Принципові рішення щодо управління фінансами тут приймаються за узгодженістю між головним бухгалтером і директором. На даному підприємстві відповідальність за управління фінансами покладається на головного бухгалтера, який підбирався таким чином, щоб його рівень кваліфікації дозволяв виконувати функції фінансового менеджера. У роботі головному бухгалтеру допомагають помічник бухгалтера та економіст.

На першому етапі оцінки фінансового стану досліджуваного підприємства проаналізуємо склад, структуру та динаміку активів на основі даних фінансової звітності (додатки А-М).

Горизонтальний та вертикальний аналіз майна ХХХ за досліджуваний період подано в табл. 2.1 (додаток Н). Дані таблиці свідчать, що серед фондів обігу найбільше зросли грошові кошти та поточні фінансові інвестиції (на 14 тис. грн або 82,4 %), що може свідчити про підвищення платоспроможності ХХХ.

Результати проведеного горизонтального і вертикального аналізу майна ХХХ свідчать про наявність як позитивних так і негативних ознак і тенденцій у майновому стані підприємства за інформацією активу балансу. У 2020 році порівняно з 2018 роком вартість майна збільшилася на 243 тис. грн або 5,2 %, що свідчить про нарощування майнового потенціалу досліджуваного підприємства.

Вартість готової продукції і товарів у 2020 році порівняно з 2018 роком зменшився на 64 тис. грн (на 18,1 %), а її частка в майні з 7,6 % у 2018 році до 5,9 % у 2020 році, що свідчить про негативну виробничо-господарську діяльність досліджуваного підприємства. У той же час зменшення частки

поточної дебіторської заборгованості в майні з 8,7 % у 2018 році до 2,9 % у 2020 році може свідчити про покращення стану розрахунків підприємства з дебіторами. Таким чином, збільшення вартості активів підприємства за досліджуваний період на 5,2 % свідчить про розширення майнового потенціалу та розвитку виробничо-господарської діяльності.

При аналізі ділової активності ХХХ було розглянуто основні показники оборотності активів і пасивів балансу, а також коефіцієнти, що характеризують стан дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства (табл. 2.2, додаток П). Дані таблиці свідчать, що коефіцієнт обертання оборотних активів зменшився з 1,7 у 2018 році до 1,5 у 2020 році, коефіцієнт завантаження відповідно збільшився з 0,6 до 0,7; тривалість одного обороту оборотних активів збільшилась з 212 до 240 днів.

Вказані зміни показників свідчать про зменшення оборотності оборотних активів досліджуваного ХХХ. Відповідно до класифікації типів кредитної політики, можна стверджувати, що ХХХ дотримується консервативного або жорсткого типу, який спрямований на мінімізацію кредитного ризику. На це вказує показник середнього терміну повернення дебіторської заборгованості протягом 2018–2020 років: 62,1; 64,3; 52,9 дня відповідно.

З розрахунків видно, що показники оцінки стану кредиторської заборгованості мають наступну динаміку: питома вага кредиторської заборгованості в капіталі підприємства збільшилась з 20,2 % до 21,7 %, а середній термін повернення зменшився з 128,6 до 124,1 днів. Проте, порівняно з 2019 р. дані показники мають обернену динаміку – зменшення кредиторської заборгованості і збільшення середнього терміну повернення.

Внаслідок зростання величини кредиторської заборгованості (на 7,4 %) порівняно із зменшенням величини дебіторської заборгованості (на 9,4 %) показник відношення дебіторської заборгованості до кредиторської зменшився з 62,7 до 53,0 %. У 2020 році тривалість одного обороту дебіторської заборгованості зменшилася на 9,2 дні порівняно з 2018 р., а питома вага дебіторської заборгованості в майні за цей же період зменшилася з 12,7 %

до 11,5 %. Але не можна категорично стверджувати, що такі зміни були негативними, оскільки коливання зміни дебіторської заборгованості залежать від коливань виручки від реалізації. Саме такий випадок має місце в даному разі: коефіцієнт приросту виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у 2019 р. порівняно з 2018 р. становив 1,44, а в 2020 р. порівняно з 2018 р. – 0,902.

Для здійснення аналізу джерел формування капіталу по досліджуваному ХХХ проведено розрахунки в табл. 2.3 (додаток Р). Дані табл. 2.3 дають підставу здійснити аналіз джерел формування капіталу, який засвідчив, що в структурі пасивів на кінець 2020 р. 65,8 % займав власний капітал, що говорить про фінансову стійкість підприємства та його фінансову незалежність від зовнішніх кредиторів.

За даними балансів збільшення вартості власного капіталу на 100 тис. грн відбувається за рахунок зростання резервного капіталу та нерозподіленого прибутку. За період, що досліджується, поточні зобов'язання зросли на 809 тис. грн або на 104,1 %. Позиковий капітал досліджуваного ХХХ представлений поточними зобов'язаннями, основну частину яких складає кредиторська заборгованість, яка зросла за досліджуваний період на 882 тис. грн, або 139,1 %. Тому розрахуємо показник рентабельності капіталу для ХХХ і за допомогою способу ланцюгових підстановок визначимо вплив на нього рентабельності продажу і коефіцієнта окупності капіталу за 2018-2020 роки (табл. 2.4, додаток Р).

З розрахунків, проведених в табл. 2.4 видно, що рентабельність капіталу ХХХ невисока (на 1,0 грн середньорічної вартості капіталу у 2020 році отримано 0,042 грн прибутку), і вона має тенденцію за досліджуваний період до спаду. У 2019 р. рентабельність капіталу зменшилася на 1,1 пункти порівняно з 2018 р., а в 2020 р. рентабельність капіталу зменшилась на 1,0 пунктів порівняно з 2018 р. Розрахунок умовного показника загальної рентабельності капіталу у % (РК_{УМ}) проводиться за формулою:

$$PK_{UM} = PP_1 \times KOK_0. \quad (2.1)$$

Загальна зміна (+,-) загальної рентабельності капіталу (пунктів) визначається наступним чином:

$$\Delta PK = PK_1 - PK_0. \quad (2.2)$$

У тому числі за рахунок факторів:

1) рентабельності продажу

$$\Delta PK_{PP} = PK_{UM} - PK_0; \quad (2.3)$$

2) коефіцієнта окупності (обертання капіталу)

$$\Delta PK_{KOK} = PK_1 - PK_{UM}. \quad (2.4)$$

Провівши відповідні розрахунки, отримали наступні результати: $PK_{UM} = 25,3$; $\Delta PK = -10,5$; $\Delta PK_{PP} = +10,7$; $\Delta PK_{KOK} = -21,2$.

При зростанні рентабельності продажу на 3 % рентабельність капіталу збільшилася на 10,7 пунктів, а за рахунок зменшення коефіцієнта окупності капіталу на 0,3 пункти, рентабельність капіталу знизилась на 21,2 пунктів.

Перш ніж проаналізувати результати діяльності підприємства, що характеризують ефективність використання капіталу, доцільно визначити точку беззбитковості та виявити ступінь досягнення її в ХХХ. Адже відомо, що для отримання прибутку, досліджуване підприємство повинно перетнути поріг рентабельності.

Розрахунок порогу рентабельності та запасу фінансової міцності досліджуваного ХХХ за 2018–2020 роки проведемо в табл. 2.5. Дані таблиці свідчать, що у 2020 р. порівняно з 2018 р. при зростанні чистої виручки від реалізації продукції, робіт, товарів, послуг на 74 тис. грн або на 2,0 %, як наслідок, прибуток від основної (операційної) діяльності зменшився на 11 тис.

грн. Змінні витрати зменшились на 390 тис. грн, а постійні витрати зросли на 356 тис. грн.

Таблиця 2.5

Розрахунок порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості

XXX за 2018–2020 роки

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+,-) 2020 р. від 2018 р.	
				абсо- лютне	віднос- не, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, робіт, послуг, тис. грн	3663	3522	3737	+74	+2,0
Операційні (основні) витрати, тис. грн у тому числі:	3985	3918	3951	-34	-0,9
а) змінні витрати	3196	3115	2806	-390	-12,2
б) постійні витрати	789	803	1145	+356	+45,1
Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	249	204	238	-11	-4,4
Маржинальний дохід, тис. грн	864	548	716	-148	-17,1
Коефіцієнт маржинального доходу у операційному (основному) доході	0,1	0,2	0,2	+0,1	+100,0
Поріг рентабельності, тис. грн	3945	8036	5722	+1777	+45,0
Питома вага порогу рентабельності в операційному доході, %	97,2	219,4	162,4	65,2	x
Зона фінансової стійкості, тис. грн	115	-4373	-2199	-2314	-2020,8
Запас фінансової стійкості, %	2,8	-119,4	-62,4	-65,2	x

Для покриття операційних витрат діяльності підприємства у 2018 р. використовувалась сума чистого доходу суб'єкта господарювання, яка дорівнювала 97,2 %, а в 2020 р. 162,4 %. Таке збільшення відбулось за рахунок випереджаючого зростання за досліджуваний період порогу рентабельності (він збільшився на 1777 тис. грн) на фоні збільшення чистого доходу досліджуваного ХХХ на 74 тис. грн. Поріг рентабельності вказує, що беззбиткова операційна діяльність досліджуваного ХХХ у 2020 р. забезпечувалась за рахунок доходу на рівні 5722 тис. грн (за такого рівня доходу покриваються операційні витрати). Фактичний чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) дорівнював 3737 тис. грн.

При збільшенні фактичного чистого доходу на 62,4 % операційна

діяльність стане беззбитковою, що вказує на нестійкість фінансового стану підприємства. Отже, у 2020 р. на відміну від попередніх років, підприємство не досягло межі порогу рентабельності. Відповідно отриманий прибуток не може забезпечувати своєчасні розрахунки за користування кредитами та можливість поповнення високоліквідних активів. З метою більш глибокого вивчення ефективності використання активів, ресурсів, капіталу на основі даних фінансової звітності досліджуваного підприємства були розраховані показники рентабельності продажу, виробничих витрат, капіталу (табл. 2.6, додаток С).

На основі даних таблиці нами проведено аналіз, який засвідчив, що показники рентабельності ХХХ невисокі і мають негативну динаміку – спад (за винятком рентабельності продажу). Так, у 2020 р. на 1 грн собівартості реалізованої продукції було одержано відповідно 0,25 грн валового прибутку. На 1 грн власного капіталу у 2020 р. в ХХХ припадало 0,063 грн чистого прибутку. Не дивлячись на те, що середньорічна вартість виробничих фондів у 2020 р. порівняно з 2018 р. зросла на 41 тис. грн чиста рентабельність виробничих фондів зменшилась на 0,9 відсоткових пункти, тобто темп приросту чистого прибутку менший ніж темп приросту виробничих фондів. Негативною є також динаміка показників ефективності використання капіталу в цілому, власного капіталу та виробничих фондів.

При цьому як загальна, так і чиста рентабельність зазначених показників однакова, оскільки величина прибутку від господарської діяльності відповідає чистому прибутку, в звітних роках їхні значення рівні. Таким чином, аналіз ефективності використання капіталу ХХХ свідчить про негативні тенденції підвищення прибутковості та рентабельності на даному підприємстві, а отже для забезпечення його подальшої фінансової стійкості та незалежності необхідно вжити ряд заходів.

Фундаментальна діагностика кризових явищ характеризує систему оцінки параметрів кризового фінансового розвитку підприємства, що здійснюється на основі методів факторного аналізу та прогнозування. В ринковій економіці

важливим етапом діагностики банкрутства підприємства є аналіз ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості. Такий захід необхідний не лише тоді, коли можлива ліквідація суб'єкта господарювання внаслідок настання банкрутства, але й під час повсякденної діяльності суб'єкта підприємництва з метою аналізу структури активів за ступенем їх ліквідності, а пасивів – за строковістю погашення зобов'язань.

В ринковій економіці важливим етапом аналізу ліквідності і платоспроможності підприємства є аналіз ліквідності балансу. Такий захід необхідний не лише тоді, коли можлива ліквідація суб'єкта господарювання внаслідок банкрутства, але й в процесі повсякденної діяльності підприємства, для оцінки структури активів за ступенем ліквідності, а пасивів – за строковістю погашення зобов'язань. При розрахунку показників платоспроможності та ліквідності підприємства використовуються оборотні активи суб'єкта господарювання, тому необхідно подати класифікацію оборотних активів за ступенем ліквідності та визначити їх місце у фінансовій звітності. Користуючись методикою групування активів і пасивів та шляхом зіставлення відповідних їхніх груп, нами було проведено розрахунок можливості ХХХ розрахуватись за своїми зобов'язаннями за рахунок наявних активів (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Групування оборотних активів за рівнем ліквідності

ХХХ за 2018–2020 роки, тис. грн

Групи	Види активів	Економічний зміст (статті та розділи балансу)	Номер рядка за даними активу балансу	2018 р.	2019 р.	2020 р.
A1	Високоліквідні	Грошові кошти та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції	сума із 1160 по 1165	17	28	31
A2	Середньоліквідні	Поточна дебіторська заборгованість за видами, інші оборотні активи	сума із 1125 по 1155; 1190	404	135	140
A3	Низьколіквідні	Виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, товари	сума із 1101 по 1110	2694	2617	2707

Розрахунки показують, що у 2020 р. так само як і в 2018 р. виявлена нестача високоліквідних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань. Позитивною тенденцією є те, що нестача високоліквідних активів у 2020 р. була найменшою. В 2019 р. ХХХ мало надлишок середньоліквідних активів в розмірі 135 тис. грн., а вже у 2020 р. середньоліквідні активи покривали короткострокові зобов'язання лише частково (нестача середньоліквідних активів становила 140 тис. грн). Така тенденція щодо неповного забезпечення короткострокових зобов'язань збереглась і в 2020 р. – нестача середньоліквідних активів зменшилася і досягла рівня 140 тис. грн. Лише по низьколіквідних активах спостерігається надлишок платіжних засобів з тенденцією до його збільшення.

Групування пасивів за терміном ліквідності в ХХХ за досліджуваний період подано в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

**Групування пасивів за терміновістю оплати в
ХХХ за 2018–2020 роки, тис. грн**

Групи	Види пасивів	Економічний зміст (статті та розділи балансу)	Порядок розрахунку за даними пасиву форми № 1 (рядки)	2018 р.	2019 р.	2020 р.
П1	Найбільш термінові	Кредиторська заборгованість за видами, інші поточні зобов'язання	сума із 1615 по 1630	634	1400	1516
П2	Короткострокові	Короткострокові кредити банків, поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	1600+1610	143	15	70
П3	Довгострокові	Довгострокові кредити банків, довгострокові фінансові зобов'язання, відстрочені податкові зобов'язання, інші довгострокові зобов'язання	1500+1510+1515	750	119	85

Обчислення показують, що загальний показник ліквідності у 2020 р. відносно 2018 р. збільшився на 3,02 пунктів. Таке підвищення даного показника

в динаміці вказує на покращення рівня ліквідності балансу порівняно з 2018 роком. У 2020 році ліквідність балансу була найкращою, оскільки $A_2 > П_2$, $A_3 > П_3$, а нестача високоліквідних активів становила 6,5 тис. грн. У 2020 році в цілому по трьох активах надлишок платіжних засобів для покриття зобов'язань зріс на 4179 тис. грн.

Отже, баланс ХХХ протягом досліджуваного періоду не є абсолютно ліквідним. Однак, аналізуючи забезпеченість пасивів відповідними групами активів, важко прийняти остаточне рішення про погіршення чи покращення ліквідності балансу ХХХ, адже нестача високоліквідних активів для покриття найбільш термінових пасивів зменшилась, а нестача середньоліквідних для покриття короткострокових зобов'язань зросла.

З метою комплексного аналізу ліквідності балансу суб'єкта господарювання визначимо загальний показник платоспроможності (ліквідності). Щоб обчислити загальний показник ліквідності (ЗПЛ) за 2018–2020 роки, скористаємось даними табл. 2.7 та табл. 2.8. Після проведення відповідних розрахунків було отримано такі результати: $ЗПЛ_{2018} = 7,52$; $ЗПЛ_{2019} = 6,51$; $ЗПЛ_{2020} = 6,89$.

Тривожними сигналами неплатоспроможності можуть бути ріст заборгованості підприємства своїм постачальникам і підрядникам, кредиторам, уповільнення обороту кредиторської заборгованості, перевищення кредиторської заборгованості перед дебіторською. Занепокоєння повинно викликати і збільшення заборгованості перед працівниками підприємства, фінансовими органами по сплаті податків і зборів. Тому, не менш важливим, етапом аналізу діяльності підприємства є розрахунок його ліквідності та платоспроможності.

Для визначення рівня платоспроможності підприємства на певний момент часу застосовують систему коефіцієнтів ліквідності, що розрізняються між собою розміром ліквідних активів та розглядаються як джерела покриття зобов'язань. Відомо, що добрий фінансовий стан підприємства характеризується постійною наявністю коштів на поточному рахунку та касі. Тому, важливим етапом оцінки фінансових передумов кризи та банкрутства

суб'єкта підприємництва є аналіз його платоспроможності та фінансової стійкості. Банкрутство підприємства прямо залежить від його неплатоспроможності, тому доцільно, перш за все, оцінити фінансові передумови неплатоспроможності підприємства.

Для визначення ступеня поточної платіжної готовності (ППГ) використовують наступну формулу.

$$ППГ = \frac{ГК}{КЗ - ДЗ} \times 100\%, \quad (2.5)$$

де ГК – залишок грошових коштів;

КЗ – поточна кредиторська заборгованість;

ДЗ – поточна дебіторська заборгованість.

На підставі формули (2.5), нами було розраховано рівень поточної платіжної готовності для ХХХ на 31 грудня 2018 та 2020 років (ППГ₂₀₁₈ = 2,5 %, ППГ₂₀₂₀ = 6,5 %). З розрахунків видно, що станом на 31 грудня 2018 р. ХХХ мало нестачу грошових коштів для погашення поточних зобов'язань у розмірі 97,5 %. А вже на цю ж саму дату 2020 р. підприємство має нестачу грошових коштів для погашення поточних зобов'язань 93,5 %, тобто, можна говорити про підвищення рівня поточної платіжної готовності досліджуваного підприємства.

Оскільки банкрутство підприємства прямо залежить від його платоспроможності то доцільно провести розрахунок показників оцінювання платоспроможності ХХХ за 2018-2020 роки (табл. 2.9). Більшість науковців схиляються до думки, що значення коефіцієнта абсолютної ліквідності повинно бути не менше 0,2. Дані таблиці свідчать, що за рахунок середньоліквідних активів підприємство може погасити незначну частину поточних зобов'язань. В такому разі коефіцієнт абсолютної ліквідності досліджуваного ХХХ не відповідає нормативу. Також коефіцієнт швидкої ліквідності менший від нормативного значення 0,7 на 0,592 пункти у 2020 році. Станом на кінець 2020 р. коефіцієнт абсолютної ліквідності дорівнював 0,020 і порівняно у 2018 р. зменшився на 0,002 пункти.

**Аналіз відносних показників ліквідності та платоспроможності
XXX за 2018–2020 роки**

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютне відхилення (+,-) 2020 р. від 2018 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,022	0,020	0,020	-0,002
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,542	0,115	0,108	-0,434
Загальний коефіцієнт ліквідності (покриття)	4,009	1,963	1,518	-2,491

Отже, підприємство знизило можливості погашення поточних зобов'язань за рахунок високоліквідних оборотних активів. Коефіцієнт покриття, який дає комплексну оцінку платоспроможності підприємства, у 2020 р. становить 1,518. Порівняно з попередніми роками він знизився на 2,491 пункти відносно 2018 р. та на 0,445 пункти відносно 2019 р. Відповідно, у 2020 році порівняно з 2018 роком коефіцієнти платоспроможності мають негативну динаміку, яка вказує на погіршення стану ліквідності і платоспроможності господарства. Слід зазначити, що коефіцієнт покриття перевищував нормативні значення за досліджуваний період, що свідчать про високу ліквідність і платоспроможність XXX у 2018-2020 роках. Тому, в процесі дослідження нами було проведено аналіз платоспроможності за ступенями неплатоспроможності за 2018–2020 роки (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Оцінка етапів неплатоспроможності XXX за 2018–2020 роки

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Показник поточної платоспроможності, тис. грн	-760	-1387	-1555
Коефіцієнт покриття	4,009	1,963	1,518
Коефіцієнт забезпечення власним капіталом	0,750	0,491	0,532
Чистий прибуток, тис. грн	230	193	201
Якісна характеристика платоспроможності	Поточна неплатоспроможність	Поточна неплатоспроможність	Поточна неплатоспроможність

З проведених розрахунків випливає, що підприємство у 2018–2020 роках мало ознаки поточної неплатоспроможності (коефіцієнт покриття більше нормативного значення 1,5; коефіцієнт забезпечення власними коштами більше 0,1; фінансовим результатом є прибуток, а показник поточної платоспроможності має від'ємне значення). Дані таблиці свідчать, що досліджуване ХХХ має значення коефіцієнта покриття (K_{Π}) та коефіцієнта забезпеченості власними засобами (K_3), які лежать в межах нормативних значень.

Враховуючи вище зазначене, необхідно розраховувати коефіцієнт втрати платоспроможності терміном на три найближчі місяці. Тобто, фінансовий стан товариства відповідає визначенню підприємства-боржника, яке неспроможний погасити свою кредиторську заборгованість.

Однак, це не є підставою для негайної розробки плану фінансового оздоровлення ХХХ. По-перше, цей спосіб визначення боржників не враховує ні реального фінансового стану підприємства, ні принципів бухгалтерського обліку. Адже крім інвестицій і грошових коштів, у підприємства можуть бути запаси, дебіторська заборгованість, частина з яких є досить ліквідною. По-друге, непогашення заборгованості протягом трьох місяців може бути пов'язане з наявністю відстрочених платежів за договорами на строк більше, ніж три місяці тощо.

Крім того, у 2019 р. поточна неплатоспроможність ХХХ пояснюється ще й значною сумою короткострокових кредитів банку (228 тис. грн), погашення якої буде здійснене після трьох місяців з дати складання балансу. Саме на цю дату підприємство плануватиме надходження коштів (від реалізації продукції, повернення дебіторської заборгованості) з метою резервування необхідної суми коштів для погашення кредиту та відсотків за ним. До того ж на практиці господарські суди вимагають більш серйозних доказів неплатоспроможності, які визначають стан її як критичної або надкритичної.

В даному випадку при відсутності в ХХХ довгострокових фінансових

інвестицій від'ємне значення показника поточної платоспроможності, в деякій мірі, підтверджує результати розрахунків коефіцієнта абсолютної ліквідності та незабезпеченості найбільш термінових пасивів високоліквідними активами.

Одним із завдань фінансового аналізу сільськогосподарських підприємств є своєчасне виявлення ознак їх можливого банкрутства. Варто зазначити, що сучасна економічна наука має велику кількість різноманітних прийомів і методів прогнозування для оцінки потенційної загрози банкрутства. Важливим етапом оцінки фінансових передумов банкрутства підприємства є аналіз його фінансової стійкості.

Проведемо аналіз фінансової стійкості ХХХ за системою відносних показників (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Аналіз фінансової стійкості ХХХ за 2018–2020 роки

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+, -) 2020 р. від 2018 р.
А	1	2	3	4
1. Показники структури джерел формування капіталу				
Коефіцієнт автономії	0,671	0,675	0,658	-0,013
Коефіцієнт концентрації позичкового капіталу	0,329	0,325	0,342	+0,013
Коефіцієнт фінансової стабільності	2,041	2,152	1,926	-0,115
Коефіцієнт фінансового ризику	0,489	0,480	0,519	+0,030
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,209	0,041	0,026	-0,183
Коефіцієнт довгострокових зобов'язань	0,513	0,082	0,051	-0,462
Коефіцієнт поточних зобов'язань	0,522	0,889	0,981	+0,459
Коефіцієнт страхування бізнесу	-	-	-	-
Коефіцієнт страхування власного капіталу	-	-	-	-
Коефіцієнт страхування статутного капіталу	-	-	-	-
2. Показники стану оборотних активів				
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,498	0,402	0,374	-0,124
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами	0,512	0,422	0,419	-0,093
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними коштами	0,612	0,523	0,649	+0,037

A	1	2	3	4
Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів	0,016	0,019	0,026	+0,010
3. Показники стану основного капіталу				
Коефіцієнт виробничого потенціалу	0,781	0,432	0,590	-0,191
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	0,329	0,210	0,210	-0,119
Коефіцієнт нагромадження амортизації	0,352	0,498	0,494	+0,142
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	2,033	1,426	1,430	-0,603

Фактичне значення коефіцієнта автономії вказує на те, що на кінець 2019 року питома вага власного капіталу у валюті балансу становить 67,5 %, а в 2020 році – 65,8 %, що говорить про зменшення фінансової стійкості підприємства. Виконані розрахунки свідчать про значний рівень фінансової стійкості ХХХ за показниками структури джерел формування капіталу. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу, як обернений показник до коефіцієнта автономії, за досліджуваний період змінився на 0,013 і рівний 0,342, тобто на кінець звітнього року на 1,0 грн власного капіталу припадає 0,34 грн залученого капіталу підприємства.

Наближення значення коефіцієнта фінансової залежності до 1,0 означає, що власники майже повністю фінансують підприємство. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу змінився не суттєво, що свідчить про фінансову залежність підприємства від кредиторів. Значення коефіцієнта фінансової стабільності показує, що в 2018 р. власний капітал перевищував зобов'язання у 2,0 рази, а в звітньому році – у 1,9 разів. Відповідно за коефіцієнтом фінансового ризику, як в 2018 р., так і в звітньому році на 1 грн власного капіталу, приблизно, припадало 0,50 грн зобов'язань.

У цілому динаміка показників табл. 2.11 свідчать про коливання рівня фінансової стійкості підприємства. Фактичне значення коефіцієнта маневрування власного капіталу у 2018 р. становило 0,498, що не відповідає нормативу, а протягом наступних двох років продовжувало знижуватись. На

кінець 2020 р. власні оборотні кошти суб'єкта підприємництва становили 37 % в структурі його власного капіталу. Про високий рівень забезпеченості досліджуваного ХХХ власними обіговими активами свідчать коефіцієнт покриття запасів власними активами та коефіцієнт забезпеченості оборотних засобів власними оборотними засобами. Вказані показники мають негативну динаміку.

На кінець 2020 р. фактичний рівень другого перевищує нормативне значення у 4 рази, а першого, відповідно, рівний нормативному значенню. В структурі оборотних активів підприємства власні кошти становлять, приблизно, 40 %, а на 1,0 грн запасів припадає близько 0,50 грн власних обігових коштів. Значення коефіцієнта маневреності власних обігових активів показує, що на кінець 2018 р. серед власних оборотних коштів гроші становили 1,6 %, а в 2020 р. цей показник збільшився до 2,6 %.

Отже, ХХХ не має фінансової стабільності щодо забезпеченості високоліквідними оборотними активами. Коефіцієнт виробничого потенціалу зменшився з 0,781 до 0,590, а коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні зменшився з 0,329 до 0,210, що вказує на зменшення як частки основних засобів, так і частки оборотних виробничих фондів у майні.

Негативну динаміку має коефіцієнт нагромадження амортизації, адже рівень зношеності основних засобів ХХХ збільшився з 35,2 % у 2018 р. до 49,4 % у 2020 р. Таким чином, спостерігається погіршення функціонального стану необоротних активів. За динамікою коефіцієнта співвідношення оборотних і необоротних активів підприємство знизило рівень забезпеченості оборотними коштами.

Якщо у 2018 році на 1 грн необоротних активів припадало 2,03 грн оборотних, то у звітному році лише – 1,43 грн. У 2020 р. коефіцієнт чистої виручки ХХХ становив 0,907 і порівняно з 2018 р. зріс на 0,02 пунктів. Тобто, на кожну гривню реалізованої продукції (без ПДВ) відповідно у 2018 р. та 2020 р. припадає 0,88 грн та 0,91 грн чистої виручки.

Визначення типу фінансової стійкості ХХХ проведемо в табл. 2.12.

Визначення і аналіз типу фінансової стійкості

XXX за 2018–2020 роки, тис. грн

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+, -) 2020 р. від 2018 р.
Власні обігові кошти	1586	1245	1207	-379
Довгострокові зобов'язання	750	119	85	-665
Короткострокові кредити	143	15	70	-73
Запаси	2693	2617	2707	+14
Наявність власних обігових коштів і довгострокових зобов'язань для формування запасів	2336	1364	1292	-1044
Загальна величина джерел формування запасів	2479	1379	1362	-1117
Надлишок (+) або нестача (-) власних обігових коштів для формування запасів	-1107	-1371	-1500	-393
Надлишок (+) або нестача (-) власних обігових коштів і довгострокових зобов'язань для формування запасів	-356	-1252	-1415	-1059
Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини джерел формування запасів	-212	-1237	-1345	-1133
Тип фінансової стійкості	Кризовий фінансовий стан	Кризовий фінансовий стан	Кризовий фінансовий стан	x
Коефіцієнт забезпеченості запасів відповідними джерелами формування	0,921	0,527	0,503	-0,418
Надлишок (+) або нестача (-) відповідних джерел формування на 1 грн запасів, грн	-0,079	-0,473	-0,497	-0,418

Коефіцієнт забезпеченості запасів загальними джерелами формування у 2020 р. становив 0,503 і вказує на те, що нестача загальних джерел формування запасів на 1 грн запасів становить 0,50 грн. Навіть у 2018 р. фінансовий стан підприємства оцінюється як кризовий, і запаси не були забезпечені повністю за рахунок власних оборотних коштів, а їх нестача на 1 грн запасів становила 0,92 грн.

Дані таблиці свідчать, що у 2018-2020 роках XXX має ознаки кризового фінансового стану. За результатами розрахунків при зростанні у звітному році порівняно з 2018 р. запасів на 14 тис. грн. Товариство забезпечило втрату

власних оборотних коштів на 1044 тис. грн. У підсумку нестача власних оборотних коштів підприємства у 2018 р. (1107 тис. грн) змінилася в 2020 р. на їх нестачу в розмірі 1500 тис. грн. Водночас, нестача загальної величини основних джерел формування запасів у 2020 р. порівняно з 2018 р. збільшилася на 1117 тис. грн і досягла рівня 1362 тис. грн.

Отже, ХХХ у 2020 р. має незадовільну структуру джерел формування капіталу, недостатню забезпеченість власним оборотними коштами, негативну динаміку нагромадження амортизації і, разом з тим, погіршення коефіцієнта виробничого потенціалу та коефіцієнта співвідношення оборотних і необоротних активів. Величину запасів господарство не може забезпечувати за рахунок загальної величини основних джерел їх формування. Станом на 2020 р. коефіцієнт абсолютної ліквідності дорівнював 0,020 і порівняно у 2018 р. зменшився на 0,002 пункти, тобто, підприємство знизило можливості погашення поточних зобов'язань за рахунок високоліквідних оборотних активів. Коефіцієнт покриття у 2020 р. становить 1,518, порівняно з попередніми роками він знизився на 2,491 пункти відносно 2018 р. та на 0,445 пункти відносно 2019 р. Відповідно, у 2020 р порівняно з 2018 р. коефіцієнти платоспроможності мають негативну динаміку, яка вказує на погіршення стану ліквідності і платоспроможності підприємства.

2.2. Аналіз фінансових передумов неплатоспроможності та банкрутства підприємства

Фінансовим результатом діяльності досліджуваного підприємства є прибуток, тому, з метою аналізу фінансових передумов неплатоспроможності підприємства доцільно провести оцінку фінансового стану ХХХ. Охарактеризувавши рентабельність капіталу суб'єкта господарювання, доречно показати їх взаємозв'язок з комплексною оцінкою фінансового стану підприємства. Тому, на наступному етапі аналізу проведемо оцінку

формування, структури та динаміки фінансових результатів ХХХ на основі даних звіту про фінансові результату за 2018-2020 роки (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Аналіз формування, структури та динаміки фінансових результатів діяльності ХХХ за 2018-2020 роки

Показники	2018 р.		2019 р.		2020 р.		2020 р. у % до 2018 р.
	сума, тис. грн	част- ка, %	сума, тис. грн	част- ка, %	сума, тис. грн	част- ка, %	
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	3663	X	3522	X	3737	X	102,0
Операційні витрати у тому числі:	3918	100,0	3950	100,0	4148	100,0	105,9
а) собівартість реалізованої продукції, робіт, послуг	2976	76,0	2630	66,6	2801	67,5	94,1
б) адміністративні витрати	502	12,8	800	20,3	808	19,5	160,9
в) витрати на збут	52	1,3	97	2,4	122	2,9	234,6
г) інші операційні витрати	388	9,9	423	10,7	417	10,1	107,5
Валовий прибуток (збиток)	687	X	892	X	936	X	136,2
У % до чистого доходу від реалізації продукції, робіт, послуг	X	18,8	X	25,3	X	25,0	X
Прибуток (збиток) від операційної діяльності	250	X	204	X	238	X	95,2
Інвестиційні та фінансові доходи	20	X	39	X	-	X	-
Інвестиційні та фінансові витрати	40	X	50	X	37	X	92,5
Прибуток (збиток) діяльності підприємства до оподаткування	230	X	193	X	201	X	87,4
Податок на прибуток	-	X	-	X	-	X	-
Прибуток (збиток) після оподаткування	230	X	193	X	201	X	87,4
У % до прибутку підприємства до оподаткування	X	100,0	X	100,0	X	100,0	X
Чистий прибуток (збиток)	230	X	193	X	201	X	87,4
У % до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	X	6,3	X	5,5	X	5,4	X
У % до валового прибутку	X	33,5	X	21,6	X	21,5	X

За даними табл. 2.13 у 2020 році порівняно з 2018 роком чистий дохід від реалізації продукції збільшився на 2,0 %. Частка валового прибутку в чистому

доході від реалізації продукції зросла з 18,8 % у 2018 році до 25,0 % у 2020 році. Поряд із цим зменшення собівартості реалізованої продукції на 5,9 % обумовило збільшення валового прибутку на 36,2 %. У структурі операційних витрат частка собівартості реалізованої продукції зменшилась з 76,0 % у 2018 році до 67,5 % у 2020 році, а частка витрат на збут зросла – з 1,3 % до 2,9 %. За іншими видами витрат спостерігається зростання – частка адміністративних витрат збільшилась з 12,8 % до 19,5 %, а інших операційних витрат – з 9,9 % до 10,1 %. Чистий прибуток співпадає з прибутком після оподаткування і прибутком до оподаткування, оскільки ХХХ є платником єдиного податку, і становить у 2018 році 230 тис. грн, у 2019 році 193 тис. грн, а в 2020 році 201 тис. грн, абсолютне зменшення становить 29 тис. грн.

Прибуток від операційної діяльності за досліджуваний період зменшився з 250 тис. грн до 238 тис. грн, або на 4,8 %. Загальний прибуток діяльності підприємства до оподаткування зменшився на 12,6 % і становив у 2020 році 201 тис. грн. Частка чистого прибутку у валовому прибутку зменшилась з 33,5 % у 2018 році до 21,5 % у 2020 році. Це пов'язано з вищими темпами зростання валового прибутку у порівнянні з чистим прибутком. У 2018-2020 роках частка чистого прибутку в доході від реалізації продукції, робіт, послуг становила 6,3 %, 5,5 %, 5,4 %, відповідно. Таким чином, в цілому спостерігається негативна динаміка показників фінансових результатів діяльності досліджуваного ХХХ.

Комплексний аналіз діяльності підприємства проводиться з використанням спеціальних методів оцінки впливу окремих факторів на кризовий фінансовий розвиток підприємства. В основі даного аналізу покладено виявлення негативного впливу окремих факторів на різні аспекти фінансового розвитку підприємства. Використовується метод повного комплексного аналізу фінансових коефіцієнтів. При здійсненні даного аналізу значно розширюється коло об'єктів «кризового поля», а також система показників індикаторів можливої загрози банкрутства: показники Бівера, SWOT-аналіз, аналітична модель Альтмана, яка являє собою алгоритм

інтегральної оцінки загрози банкрутства підприємства, заснований на комплексному обліку головних показників, що діагностують кризовий стан.

Порівнюючи фактичні коефіцієнти з їх нормативними значеннями, можна забезпечити оперативний контроль за фінансовим станом підприємства і здійснити відповідні заходи щодо виходу його із кризового стану.

На основі попередніх обчислень, відомо, що абсолютний коефіцієнт ліквідності два останні роки менший нормативу. Тому, доречно робити висновок про формування незадовільної структури балансу суб'єкта підприємництва. У даному випадку доцільно розрахувати показник, який характеризує реальну можливість ХХХ відновити свою ліквідність і платоспроможність протягом найближчих 6 місяців, тобто коефіцієнт відновлення платоспроможності підприємства(Квідн.)

Визначимо можливість відновлення платоспроможності для досліджуваного ХХХ в 2020 році (на найближчі 6 місяців). Практикою доведено, що ефективна фінансово-господарська діяльність суб'єкта підприємництва, приблизно, на 30 % залежить від ефективного оперативного управління та від успішного виконання поточних завдань і на 70 % залежить від успішної стратегії підприємства. Отже, успішну діяльність суб'єкта господарювання, перш за все, забезпечує реальність стратегічного планування та якість стратегічного аналізу.

Оскільки, прогнозне значення коефіцієнта покриття через відсутність прогнозного балансу можна визначити лише дотримуючись певних припущень, то для розрахунку показника відновлення платоспроможності використовувались значення коефіцієнта покриття на початок та кінець 2020 року, а його нормативне значення прийнято 1,5. Тому, в найближчому періоді головним завданням фінансового менеджменту є відновлення платоспроможності підприємства. Результати розрахунків подано в табл. 2.14. Дані таблиці свідчать, що ХХХ в найближчий період (3 місяці) може не зберегти свою платоспроможність, оскільки коефіцієнт відновлення ліквідності

(платоспроможності) менше нормативного значення 1,0.

Таблиця 2.14

Оцінка відновлення платоспроможності ХХХ

Показники	Значення
Коефіцієнт покриття на початок 2020 р.	1,518
Коефіцієнт покриття (прогнозний) на кінець 2020 р.	1,963
Коефіцієнт відновлення платоспроможності	0,165

Проведені розрахунки свідчать, що коефіцієнт відновлення платоспроможності перевищує нормативне значення, тобто ХХХ має можливість відновити свою платоспроможність в найближчі 6 місяців.

Оцінка структури балансу суб'єкта підприємництва здійснюється з використанням наступних трьох показників: коефіцієнта абсолютної платоспроможності; коефіцієнта забезпеченості власними обіговими коштами; коефіцієнта покриття (загальної платоспроможності). Підставою для прийняття рішення, що підприємство є неплатоспроможним, а структура балансу незадовільною, є виконання однієї із наступних умов:

- коефіцієнт абсолютної ліквідності не перевищує 0,2;
- коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами менше 0,1;
- коефіцієнт покриття не перевищує 2,0;

Коефіцієнт покриття (загальної платоспроможності) розраховується як відношення вартості оборотних активів суб'єкта підприємництва до загальної суми поточних фінансових зобов'язань (короткострокової кредиторської заборгованості) та характеризує достатність обігових активів підприємства для погашення своїх боргів. Коефіцієнт забезпеченості власними коштами визначається як відношення різниці суми джерел власних коштів і вартості основних фондів та інших необоротних активів до фактичної вартості оборотних коштів, які наявні у підприємства.

Даний норматив характеризує мінімальну наявність у підприємства власних оборотних коштів, яка необхідна для забезпечення його фінансової

стійкості. За даними балансів та проведених раніше розрахунків для досліджуваного ХХХ у 2020 р. характерні наступні позитивні риси: збільшення загальної вартості оцінки майна на 14,4 % порівняно з 2018 р., що свідчить про нарощування майнового потенціалу підприємства; значне фінансування підприємства за рахунок власних коштів (коефіцієнт автономії більший за нормативне значення 0,5).

Отже, враховуючи результати аналізу фінансового стану, можна говорити про нестабільну діяльність ХХХ за досліджуваний період та дуже високу ймовірність банкрутства. Проведений аналіз відносних показників оцінки фінансової стійкості підтверджує різнопланове її тлумачення за різними коефіцієнтами (за одними критеріями ХХХ вважається фінансово стійким, а за іншими – має нестійкий фінансовий стан). Тому доцільно визначати та аналізувати фінансову стійкість підприємства з різних сторін та за різними методиками. Щоб спрогнозувати можливість банкрутства даного підприємства, доцільно вивчити його фінансовий стан за допомогою дискримінантного аналізу та рекомендацій українського законодавства щодо виявлення ознак банкрутства підприємства.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА ТА НАПРЯМИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Прогнозування можливого настання банкрутства підприємства

Для перевірки ХХХ на ймовірність банкрутства у роботі були використані модель Альтмана, універсальна дискримінантна функція, метод рейтингового оцінювання фінансового стану та дискримінантну функцію. Перелічені моделі обрані не дарма, оскільки кожна із них найбільше враховує особливості українських підприємств, а остання спеціально розроблена для вітчизняних суб'єктів господарювання і рекомендується Міністерством фінансів України. Тому, в разі виникнення суперечностей між кінцевими результатами обрахованих моделей саме висновкам, зробленим за українською дискримінантною функцією, потрібно надавати перевагу.

Вітчизняними та зарубіжними вченими-економістами з фінансового менеджменту розроблені різноманітні методичні підходи щодо прогнозування можливого настання банкрутства суб'єкта господарювання. Найбільш поширеними серед яких є наступні: прогнозування банкрутства через систему тестових показників (критеріїв); прогнозування банкрутства шляхом аналізу вхідних та вихідних грошових потоків; визначення банкрутства через аналіз системи фінансових показників. Існує багато підходів до прогнозування фінансової неплатоспроможності суб'єктів господарювання. Будь-яка методика оцінювання платоспроможності є, по суті, методикою прогнозування банкрутства. У зарубіжній практиці поширення набули моделі: Альтмана, Тішоу, Тафлера, Спрінгейта, названі на честь їх авторів.

Метод прогнозування банкрутства через аналіз системи фінансових коефіцієнтів зводиться фактично до прогнозування показників фінансово-економічної та виробничо-господарської діяльності. Для їхнього прогнозування необхідно ще розробити прогнозні баланс підприємства і звіт про фінансові

результати. В деяких випадках необхідним є розробка і прогнозного звіту про рух грошових коштів. У вітчизняних виданнях, які стосуються методичних проблем розробки фінансових планів, наводяться відповідні методики та рекомендації прогнозування банкрутства. У переважній більшості вище зазначені моделі мають узагальнюючий характер і не враховують особливостей різних галузей економіки. Усе зазначене вище стримує практичне використання зазначеного методу.

Досить часто прогнозування банкрутства здійснюється через аналіз грошових потоків суб'єкта господарювання. В разі виявлення прогнозу з від'ємним значенням грошових потоків, що означає високу ймовірність банкрутства суб'єкта підприємництва. Проте можливий варіант, коли підприємство зможе вчасно погасити свою кредиторську заборгованість.

Описані методи допомагають значною мірою передбачити загрозу банкрутства суб'єкта підприємництва, але ніхто не зможе зробити це зі стопроцентною ймовірністю прогнозування банкрутства. Суб'єктивний аналіз прогнозування банкрутства передбачає використання таких фінансових критеріїв. Перелік таких критеріїв досить великий і охоплює такі індикатори, що знаходяться на поверхні.

До таких критеріїв можна віднести часті зміни керівників і основних працівників підприємства, часті зміни партнерів (клієнтів) підприємства, втрата традиційних ринків збуту продукції, невиконання поточних фінансових зобов'язань, зміни у структурі засновників підприємства, фінансування капіталоемних інвестиційних проектів, не пов'язаних з основною діяльністю, безконтрольне використання грошових коштів суб'єкта підприємництва, тощо.

Основоположником цього методу є відомий американський економіст Едвард Альтман, який в 60–70-х роках розробив і запропонував кілька тестових моделей для визначення ймовірності банкрутства.

Доцільно розглянути дану модель. Підприємства України застосовують індекс, запропонований Альтманом у 1983 році:

$$Z = 0,717K_1 + 0,847K_2 + 3,107K_3 + 0,42K_4 + 0,995K_5 \quad (3.1)$$

Модель Спрінгейта має наступний вигляд:

$$Z = 1,03K_1 + 3,07K_2 + 0,66K_3 + 0,4K_4 \quad (3.2)$$

Доцільно розглянути тести на ймовірність банкрутства: Лису (Z_L) та Таффлера (Z_T).

$$Z_L = 0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4 \quad (3.3)$$

Із впровадженням Національних стандартів бухгалтерського обліку вирішується ряд проблем по розрахунку коефіцієнтів даної моделі, але існують і інші, які суттєво впливають на коефіцієнти моделі та її критичне значення. Z -модель буде давати надійні результати лише при стабільних умовах функціонування досліджуваних об'єктів, а для українських підприємств характерні постійні зміни (реструктуризація; спад виробництва; зміна податкової системи, ринків збуту; погіршення фінансового стану). Однією із особливостей українських підприємств було широке поширення бартерних операцій, що значно впливало на значення фінансових коефіцієнтів. Переважна більшість розрахунків здійснюється в грошовій формі. Вихідна інформація для побудови багатofакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства підприємства подана в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Вихідна інформація для побудови багатofакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства XXX, тис. грн

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.
А	1	2	3
1. Середньорічна вартість активів	4390,	4688	4809
2. Середньорічна вартість необоротних активів	1448	1740	1981

Продовж. табл. 3.1

А	1	2	3
3. Середньорічна вартість оборотних активів	2942	2948	2829
4. Середньорічна величина власних оборотних коштів	1472	1416	1226
5. Середньорічна величина виробничих запасів	1435	1393	1224
6. Середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості і грошових коштів	746	562	376
7. Середньорічна вартість власного капіталу	2920	3156	3206
8. Середньорічна величина зобов'язань	1470	1532	1603
9. Середньорічна величина поточних зобов'язань	797	1097	1501
10. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1586	1779	1804
11. Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	4208	4052	4485
12. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3663	3522	3737
13. Валовий прибуток (збиток)	686	892	936
14. Фінансові витрати	39	50	37
15. Прибуток (збиток) діяльності підприємства до оподаткування	230	192	201
16. Чистий прибуток (збиток)	230	193	201
17. Витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи	1676	1782	1829
18. Амортизація основних засобів	138	154	163

Для побудови багатofакторних моделей прогнозування можливості настання банкрутства необхідна інформація про середньорічну вартість активів, в тому числі оборотних та необоротних, про середньорічну вартість поточної дебіторської заборгованості, власного капіталу, сума чистого доходу, суми чистого прибутку, витрат на оплату праці з нарахуваннями на неї. На основі вихідної інформації побудуємо моделі з метою прогнозування банкрутства ХХХ (табл. 3.2). Слід відзначити повну тотожність результатів, отриманих при розрахунку коефіцієнта Бівера та української дискримінантної функції (відносно стійкий стан у 2018 році та загрози банкрутства у 2019 та 2020 роках). Всі інші моделі не дають однозначного результату.

**Результати побудови багатofакторних моделей для діагностики
ймовірності банкрутства ХХХ за 2018–2020 роки**

Моделі прогнозування банкрутства	2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	Значення узагальноючого показника	Економічна інтерпретація	Значення узагальноючого показника	Економічна інтерпретація	Значення узагальноючого показника	Економічна інтерпретація
Модель Альтмана	2,587	Ймовірність банкрутства висока	1,2528	Ймовірність банкрутства дуже висока	2,266	Ймовірність банкрутства висока
Модель Спрінгейта	1,677	Підприємство фінансово стійке	1,027	Підприємство фінансово стійке	0,853	Підприємство потенційний банкрут
Тести на ймовірність банкрутства Лиссу та Таффлера	2,382	Підприємство має перспективу діяльності	4,25	Підприємство має перспективу діяльності	2,296	Підприємство має перспективу діяльності
	0,634		0,671		0,435	
Показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера	8,513	Дуже висока ймовірність затримки платежів	8,588	Дуже висока ймовірність затримки платежів	8,55	Дуже висока ймовірність затримки платежів
Українська дискримінантна функція	2,848	Стійкий фінансовий стан	1,615	Фінансова рівновага порушена	1,388	Фінансова рівновага порушена

Таким чином, дані табл. 3.2 підтверджують негативні висновки, зроблені по ХХХ за неформалізованими критеріями оцінки ймовірності банкрутства та за показниками, що визначають незадовільність структури балансу.

Результати побудови багатofакторних моделей неоднозначні. Так, показники Лиссу та Таффлера вказують на гарний фінансовий стан досліджуваного ХХХ та низьку ймовірність його банкрутства, оскільки інтегровані показники перевищують критичні значення. При оцінці ймовірності банкрутства, крім використання вказаних методів необхідно передбачити та проаналізувати ринкову ситуацію. Згідно моделі Альтмана, 2019 рік є більш критичним з позиції банкрутства, інші моделі вказують на поступове

погіршення фінансового стану впродовж трьох років.

Як зазначалось раніше, потрібно спрогнозувати можливе зростання доходів та рівня виробничих витрат для чого необхідно більш глибоко вивчити плани розширення виробництва. Що ж до можливостей інвестування коштів у підприємство зі сторони, то така практика за останні роки в господарстві не спостерігалась.

Єдиним зовнішнім джерелом для задоволення потреби досліджуваного ХХХ у грошових коштах є позики банків. В такому разі необхідно проаналізувати чи доцільно підприємству брати кредит у 2019 р., збільшуючи частку позикового капіталу та підвищуючи тим самим ризик неплатоспроможності. Зважаючи на те, що коефіцієнт автономії у 2020 р. становив 0,67, тобто питома вага власного капіталу становить 67 %, (при нормативному значенні не менше 0,5), то частку позикового капіталу в загальній його величині ще можна збільшувати.

Завершальною роботою при діагностиці вірогідності банкрутства підприємства є узагальнення отриманих результатів. Проведені дослідження фінансового стану ХХХ за різними методами свідчать про високу ймовірність банкрутства підприємства та ознаки поточної неплатоспроможності. Тобто, стабільний фінансовий стан підприємства забезпечують коефіцієнти автономії, покриття та фінансової стабільності. Однак, не можна не взяти до уваги низьку оборотність активів та фінансові результати, що створюють умови неефективного господарювання. Тому, проводячи діагностику банкрутства підприємства, слід звертати увагу не лише на кінцевий результат, але і на чинники, які його формують.

Розрахунки комплексної оцінки фінансового стану за 2018-2020 роки ХХХ проведемо в табл. 3.3.

Результати комплексної (рейтингової) оцінки фінансового стану ХХХ свідчать про відносно добрий фінансовий стан підприємства. Так, хоча інтегрований показник фінансового стану у 2019 р. становить 5,6, але він має тенденцію до спаду порівняно з попередніми роками.

**Комплексна (рейтингова) оцінка фінансового стану
XXX за 2018–2020 роки**

Показники	2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	зна- чення	рей- тинг	зна- чення	рей- тинг	зна- чення	рей- тинг
1. Показники ліквідності						
1.1. Коефіцієнт поточної ліквідності	4,005	10	1,963	10	1,518	9
1.2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,542	7	0,115	2	0,108	2
2. Показники ділової активності						
2.1. Період оборотності дебіторської заборгованості, днів	36,8	10	27,6	10	32,3	10
2.2. Період оборотності запасів, днів	204,9	3	203,8	3	202,3	10
2.3. Період оборотності активів, днів	431,4	7	479,1	7	473,0	7
3. Показники фінансової незалежності						
3.1. Коефіцієнт фінансової незалежності, %	32,9	9	32,5	9	34,2	9
3.2. Питома вага оборотних активів, сформованих за рахунок власних коштів, %	75,0	10	49,1	10	53,0	10
4. Показники рентабельності						
4.1. Рентабельність продажу, %	18,7	10	25,3	10	25,0	10
4.2. Рентабельність активів, %	5,2	10	4,1	9	5,6	10
4.3. Рентабельність власного капіталу, %	7,9	8	6,1	8	7,8	8
5. Інші показники						
5.1. Знос основних засобів, %	35,2	9	49,8	8	49,4	8
5.2. Питома вага простроченої кредиторської заборгованості, %	0	10	0	10	0	10
5.3. Питома вага простроченої дебіторської заборгованості, %	0	10	0	10	0	10
5.4. Інтегрований показник фінансового стану	x	8,5	x	5,6	x	7,1
5.5. Рейтинг фінансового стану	x	A	x	B	x	A

Спад показника фінансового стану відбувся через зниження показників рентабельності, підвищення зносу основних засобів та зменшення коефіцієнту швидкої ліквідності. Також спостерігається тенденція до зміни всіх показників

ділової активності та фінансової незалежності. Негативною тенденцією є зниження рівня швидкої ліквідності з 0,542 до 0,108. І хоча інтегрований показник фінансового стану має високий рейтинг, таке різке зниження коефіцієнта швидкої ліквідності потребує уваги, щоб не допустити погіршення фінансового стану ХХХ.

Таким чином, виконання послідовних кроків для прогнозування банкрутства дозволяє своєчасно виявити проблеми в фінансовому стані та вжити заходів по їх запобіганню. Однак, слід пам'ятати, що результати використання лише однієї з методик не дають повного уявлення про можливу кризу, а тому доцільно поєднувати існуючі методи діагностики банкрутства.

3.2. Розробка заходів фінансового оздоровлення підприємства

Стабільній діяльності підприємства сприяє функціонування системи антикризового управління. Не дивлячись на те, що здійснення антикризових заходів носить індивідуальний характер і залежить від особливостей діяльності конкретного підприємства, все ж існують заходи, застосування яких бажане для будь-якого суб'єкта господарювання.

Що ж до вдосконалення існуючих методів попередження банкрутства та побудови нових спеціальних критеріальних моделей, які б забезпечили підвищення точності здійснюваних розрахунків, то необхідне формування статистичної бази стосовно рівня та динаміки показників підприємств – потенційних банкрутів. Одним із таких заходів є диверсифікація виробництва.

Вчені-економісти з антикризового управління вважають, що виробництво нових видів продукції, виконання робіт чи послуг є одним із дієвих методів попередження банкрутства суб'єкта підприємництва. Постійно виникає питання, яке потрібно вирішити підприємству: що краще – чи спеціалізоване, чи диверсифіковане, чи комбіноване виробництво продукції, виконання робіт та надання послуг? По своїй економічній суті спеціалізація і диверсифікація

діалектично протилежні. З одного боку, спеціалізація забезпечує ефективне використання ресурсів, більш низьку собівартість, що в свою чергу призводить до прибутковості та фінансової стабільності. З іншого боку – ступінь ризику вузькоспеціалізованого підприємства значно вищий ніж диверсифікованого. Тому вважаємо, що з точки зору антикризового управління доцільно використовувати диверсифікацію, оскільки збитковість одного виду діяльності компенсується прибутковістю іншого, що значно знижує ймовірність банкрутства.

Доцільність застосування диверсифікації в сільському господарстві визначається суттєвими відмінностями між платоспроможністю покупців і замовників та підвищенням конкурентоздатності підприємств за рахунок виробництва різних видів продукції. Таким чином, з метою зменшення величини ризику діяльності підприємств та підвищення їх фінансової стійкості необхідно раціонально поєднувати ступінь спеціалізації та диверсифікації, і доцільно організувати виробництво такої продукції, робіт, послуг, оплата яких при їх реалізації буде обов'язково проводитись лише грошовими коштами.

Попередити банкрутство можна шляхом удосконалення управління грошовими активами. Розмір залишку грошових засобів, якими оперує підприємство в процесі господарської діяльності, впливає на тривалість операційного циклу, характеризує в певній мірі його інвестиційні можливості і, що є досить важливим, визначає рівень його абсолютної платоспроможності.

Практикою зарубіжного фінансового менеджменту для визначення середнього залишку грошових активів найбільш широко застосовуються моделі Баумоля та Міллера-Орра. Модель Баумоля ґрунтується на мінімізації витрат по обслуговуванню однієї операції поповнення грошових засобів та рівня втрат альтернативних доходів при формуванні певного залишку грошових коштів. З врахуванням розглянутих двох видів втрат будується оптимізація Моделі Баумоля, що дозволяє визначити оптимальну частоту поповнення та оптимальний розмір залишку грошових засобів, при яких сукупні втрати будуть мінімальними. Вихідні положення моделі Міллера-Орра передбачають

наявність певного розміру страхового запасу і певну нерівномірність в надходженнях та використанні грошових коштів, а відповідно і залишку грошових активів.

Мінімальне значення формування залишку грошових активів приймається на рівні страхового залишку, а максимальний – на рівні трьохкратного розміру страхового залишку. Коли залишок грошових активів досягає максимального значення (верхньої межі), надлишкові кошти (по відношенню до середнього залишку) переводяться в резерв, тобто інвестуються в короткострокові фінансові інструменти.

Математичний алгоритм розрахунку оптимального розміру максимального і середнього розмірів залишку грошових засобів у відповідності з Моделлю Баумоля має такий вигляд:

$$C_{\max} = \sqrt{(2 \times B_o \times PO_{го}) \div B_d} ; \quad (3.4)$$

$$C = C_{\max} \div 2, \quad (3.5)$$

де C_{\max} – оптимальний розмір максимального залишку грошових активів підприємства;

B_o – витрати по обслуговуванню однієї операції поповнення грошових засобів;

$PO_{го}$ – запланований обсяг грошового обороту;

B_d – рівень втрат альтернативних доходів при зберіганні грошових коштів (середня ставка відсотку по короткостроковим фінансовим вкладенням, виражена десятковим дробом);

C – оптимальний розмір середнього залишку грошових коштів.

Отже, аналогічним чином, коли залишок грошових активів досягає мінімального значення (нижньої межі) здійснюється поповнення грошових засобів до середнього рівня за рахунок продажу частини короткострокових фінансових інструментів, залучення банківських кредитів та інших джерел.

Математичний алгоритм розрахунку діапазону коливань залишку

грошових активів між мінімальним та максимальним його значенням має наступний вид:

$$ДКЗ_{М/М} = 3 \times \sqrt[3]{(3 \times B_O \times \delta_{ГО}^2) \div (4 \times B_D)}, \quad (3.6)$$

де $ДКЗ_{М/М}$ – діапазон коливань суми залишку грошових коштів між максимальним і мінімальним його значенням;

$\delta_{ГО}^2$ – середньоквадратичне відхилення грошового обороту (щоденного).

Максимальний і мінімальний залишки грошових коштів розраховуються за наступними формулами:

$$C_{max} = C_{min} + ДКЗ_{М/М}; \quad (3.7)$$

$$C = C_{min} + ДКЗ_{М/М} \div 3, \quad (3.8)$$

де C_{max} – максимальний розмір залишку грошових коштів;

C_{min} – мінімальний залишок грошових активів суб'єкта господарювання;

C – оптимальний розмір середнього залишку грошових коштів.

В сучасних умовах, для використання даних формул, необхідно подолати певні проблеми. До основних таких проблем можна віднести: незначна чисельність різновидів поточних фінансових інструментів та їхня досить низька ліквідність, що призводить до неможливості при розрахунках використовувати коефіцієнти, які пов'язані з поточними фінансовими вкладеннями; постійна нестача обігових коштів, що не дозволяє суб'єктам підприємництва формувати залишки грошових коштів в оптимальних розмірах, враховуючи при цьому і можливість створення мінімального резерву.

Одним із головних завдань ХХХ є постійне забезпечення ліквідності та платоспроможності, що досягається збільшенням надходження грошових

коштів, шляхом нарощування виручки від реалізації продукції, робіт, послуг та одночасною реструктуризацією активів суб'єкта господарювання. Розмір валового доходу (виручки) від реалізації продукції залежить від ціни на реалізовану продукцію та обсягу реалізації. Для того щоб збільшити ціну реалізації необхідно постійно підвищувати якість виробленої продукції, виконаних робіт та наданих послуг.

Реструктуризація активів суб'єкта підприємництва передбачає наступні санаційні заходи:

- продаж основних засобів (обладнання), що не використовується на підприємстві за будь-якими цінами;
- мобілізація прихованих резервів, величина яких визначається по активу балансу як різниця між балансовою вартістю окремих майнових цінностей підприємства та їх справедливою (ринковою) вартістю;
- продаж готової продукції, товарів, що зберігаються на складах досліджуваного ХХХ, за будь-якими цінами;
- використання господарської операції, яка передбачає реалізацію основних засобів з одночасним зворотним отриманням таких засобів у лізинг;
- здача в майна (основних засобів) в оренду;
- реалізація низькорентабельних структурних підрозділів суб'єкта підприємництва та окремих видів основних засобів;
- рефінансування дебіторської заборгованості, що передбачає перетворення дебіторської заборгованості підприємства в інші (більш ліквідні) форми оборотних активів (факторинг – продаж дебіторської заборгованості на користь факторингової компанії чи банку; форфейтинг; облік або дисконтування векселів, тощо).

З метою відновлення платоспроможності підприємства-боржника розробляють та впроваджують різноманітні заходи, які являють собою програму фінансової санації (фінансового оздоровлення) суб'єкта підприємництва (рис. 3.1).

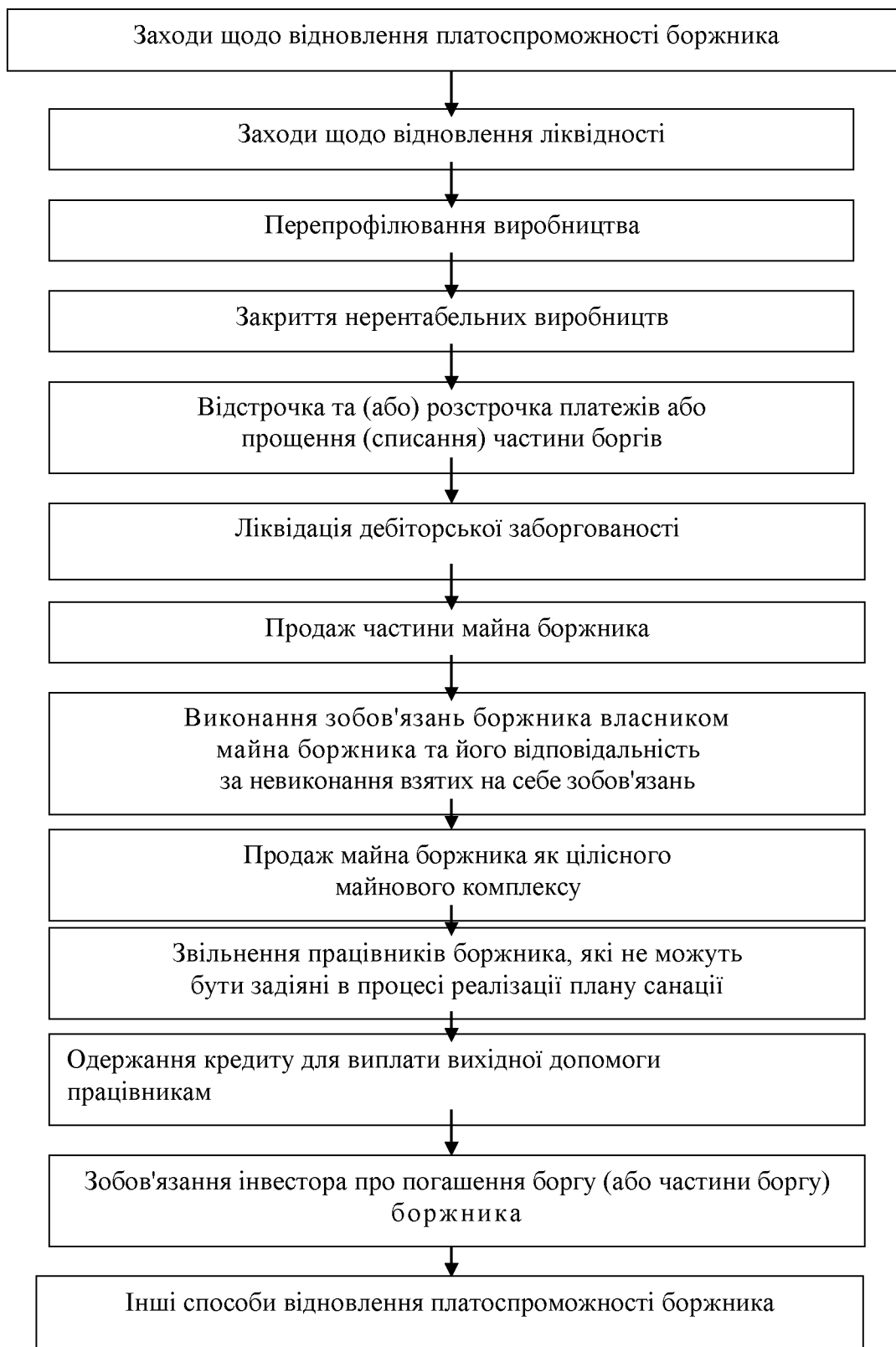

Рис. 3.1. План заходів щодо відновлення платоспроможності боржника

Одним із основних завдань попередження банкрутства є забезпечення повної платіжної готовності підприємства. Слід ще раз наголосити на тому, що коли дебіторська заборгованість знаходиться на рівні кредиторської (або

перевищує її), то навіть за відсутності наявності коштів можна вважати, що підприємство платоспроможне, але за умови погашення дебіторської заборгованості у встановлений термін. Використання платіжного календаря може забезпечити підтримання рівня платоспроможності на бажаному рівні. Платіжний календар охоплює всі видатки і надходження коштів як в безготівковій, так і в готівковій формах, дозволяє спостерігати за станом власних коштів, а також вказує на необхідність використання коштів у вигляді залученого капіталу. Складаючи платіжний календар, можна легко виявити періоди із дефіцитом грошових коштів.

Основним напрямком забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості суб'єкта підприємництва – є зменшення вихідних грошових потоків, тобто, необхідно прагнути до зменшення собівартості продукції, робіт, послуг. Також необхідно зменшувати і витрати, які не включаються до собівартості продукції, зокрема, адміністративні витрати, витрати на реалізацію, фінансові та інвестиційні витрати. Основними факторами, що впливають на собівартість продукції є збільшення (зменшення) обсягів виробництва, номенклатури та асортименту продукції, товарів, робіт і послуг.

Одним із способів стабілізації сільськогосподарських підприємств є реструктуризація кредиторської заборгованості, яка передбачає конверсію боргу у власність. Це означає, що підприємства-боржники стимулюють кредиторів до придбання корпоративних прав в обмін на боргові вимоги. Однак, застосовувати і бути впевненим у результаті будь-якого впровадження щодо стабілізації фінансового стану підприємства не можливо у нестабільній ринковій ситуації, яка поглиблюється недосконалим законодавством. Тобто, першочерговим антикризовим заходом держави є нормалізація фінансового ринку України та удосконалення чинного законодавства.

Оскільки ХХХ має поточну неплатоспроможність та незадовільну структуру балансу, тобто наявні ознаки кризи прибутковості та ліквідності, тому доцільно розробити санаційні заходи.

Вагоме місце у процесі проведення санації суб'єкта господарювання

посідають фінансово-економічні заходи, зокрема: пошук альтернативних джерел фінансування діяльності підприємства; оптимізація структури капіталу; залучення кредитів банку; реструктуризація кредиторської заборгованості, тощо. Для здійснення санації суб'єкт підприємництва повинен бути санаційно-спроможним, тобто мати всі передумови та можливості, щодо успішного проведення фінансової санації підприємства. Санаційна спроможність підприємства передбачає: наявність ефективної санаційної концепції; стійких позицій на ринку та конкурентних переваг; наявність потенціалу для майбутньої успішної виробничо-господарської діяльності; наявність виробничо-господарського та кадрового потенціалу, тощо.

Проведена оцінка ліквідності та платоспроможності показала, що підприємство є неплатоспроможним, його кредиторська заборгованість вдвічі переважає дебіторську, майно формується за рахунок низьколіквідних активів та постійних пасивів. Для відновлення платоспроможності підприємству потрібно збільшити величину грошових коштів. Залучення позикових коштів не принесе бажаного ефекту, тому необхідно вивільняти внутрішні резерви та залучати інвестиції.

Для розробки програми фінансового оздоровлення суб'єкта підприємництва доцільно розрахувати потребу в капіталі, тобто потребу у власних та залучених фінансових ресурсах підприємства з метою забезпечення фінансової рівноваги товариства. Для здійснення відповідних заходів необхідно відштовхнутись від поставлених цілей. Основними цілями санації для ХХХ є: забезпечення позитивного грошового потоку від операційної діяльності; збалансування кредиторської та дебіторської заборгованості; забезпечення грошової та розрахункової платоспроможності підприємства; формування позитивної структури балансу; збільшення частки швидколіквідних активів у майні; збільшення частки власних оборотних коштів у процесі фінансування поточної діяльності; пошук джерел санації.

Таким чином, для відновлення платоспроможності підприємству необхідно мобілізувати власні ресурси та провести наступні санаційні заходи

(рис. 3.2).

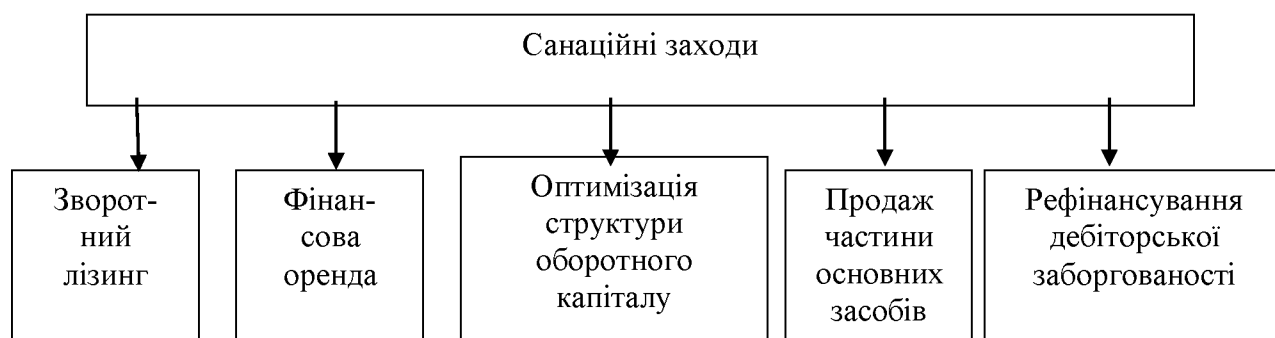

Рис. 3.2. Санаційні заходи
щодо відновлення поточної платоспроможності ХХХ

Для залучення коштів підприємству необхідно перетворити неліквідні активи у більш ліквідні – основні засоби у грошові кошти. Найбільші витрати в ХХХ планується здійснити протягом липня-вересня, тобто протягом цього періоду необхідно забезпечити підприємство оптимальним грошовим потоком від усіх видів діяльності для покриття поточних витрат, що обґрунтовуються платіжним календарем.

З метою прискорення оборотності дебіторської заборгованості доцільно використовувати таку форму її рефінансування як факторинг. Але сьогодні в Україні вітчизняні банки у тарифах за обслуговування застосовують великий відсоток перевідступлення боргу. Коли ж платежі за дебіторською заборгованістю не надходять вчасно, може виникнути криза неплатоспроможності підприємства. Тому альтернативним шляхом поліпшення платоспроможності підприємства є спосіб страхування ризику неповернення дебіторської заборгованості через створення резерву сумнівних боргів.

В сучасних умовах з метою подолання кризового розвитку суб'єкта господарювання та попередження його банкрутства доцільно впровадити контролінг, що передбачає оперативне порівняння основних планових (нормативних) та фактичних показників з метою виявлення відхилень між ними і визначення взаємозв'язку та взаємозалежності між показниками

В теорії та практиці існує чимало підходів до тлумачення змісту контролінгу та його функцій. Під контролінгом розуміють спеціальну систему методів, спрямованих на планування, контроль і аналіз тих аспектів, які є необхідними для запобігання фінансової кризи на підприємстві. Служба контролінгу в процесі виконання своїх функцій (попередження кризових явищ) застосовує різні специфічні методи: анкетування (опитування); аналіз сильних і слабких місць; оцінка точки безбитковості; ABC-аналіз; вартісний аналіз; портфельний аналіз, бенчмаркінг тощо.

Використання методів контролінгу повинно сприяти зміцненню фінансово-економічного стану суб'єкта підприємництва, забезпеченню ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості. Контролінг на підприємстві забезпечує вирішення наступних основних завдань: виявлення та підсилення сильних сторін; ліквідація слабких місць на підприємстві; забезпечення систематичного контролю та аналізу ризиків діяльності підприємства; виявлення резервів зниження собівартості продукції; розробка стратегії розвитку підприємства; планування фінансово-господарської діяльності; аналіз відхилень фактичних показників від планових; проведення внутрішнього аудиту. Наведені завдання контролінгу пояснюють необхідність його впровадження на вітчизняних підприємствах.

Одним із вирішальних напрямів для попередження банкрутства має бути забезпечення підприємств висококваліфікованими фінансовими менеджерами, оскільки банкрутство господарюючих суб'єктів часто відбувається з вини керівництва. Крім того, перераховані шляхи запобігання банкрутству не будуть дієвими, якщо менеджери, фінансові керівники не будуть достатньо обізнані в даному напрямку.

ВИСНОВКИ

В результаті вивчення науково-теоретичних основ діагностики банкрутства, оцінки фінансового стану та шляхів попередження банкрутства підприємства можна зробити наступні висновки.

1. Питання діагностики банкрутства підприємств – одне з центральних в економічній науці. Незначний ріст показників прибутковості та фінансової стабільності підприємств не гарантує захисту від банкрутства, тому керівники і фахівці підприємств повинні розуміти економічну сутність банкрутства та володіти методикою діагностики і попередження банкрутства.

2. Діагностика фінансового стану суб'єкта підприємництва – це фактична або потенційна фінансова здатність підприємства забезпечити достатній рівень фінансової стійкості та ліквідності, спроможність фінансування основної (операційної), фінансової та інвестиційної діяльності, забезпечення погашення кредиторської заборгованості перед підприємствами підприємства, постачальниками та державою. Фінансовий стан визначають сукупністю показників та критеріїв, що відображають наявність, розміщення й використання виробничих та фінансових ресурсів суб'єкта підприємництва, його фактичні і потенційні можливості.

3. Фінансовий стан ХХХ визначається сукупністю критеріїв та показників, які характеризують стан виробничих та фінансових ресурсів товариства, його фактичні і потенційні фінансово-виробничі можливості (показники кредитоспроможності, ділової активності, прибутковості (рентабельності), фінансової стійкості, ліквідності і платоспроможності). З метою своєчасного виявлення економічної кризи підприємства необхідно систематично проводити аналіз фінансового стану господарюючого суб'єкта, оскільки лише за його допомогою можна виявити найбільш ризикові місця в економіці і запропонувати ефективні рішення щодо виходу із кризового стану. У 2018-2020 роках частка чистого прибутку в доході від реалізації продукції, робіт, послуг становила 6,3 %, 5,5 %, 5,4 %, відповідно. Частка чистого

прибутку у валовому прибутку зменшилась з 33,5 % у 2018 році до 21,5 % у 2020 році. Це пов'язано з вищими темпами зростання валового прибутку у порівнянні з чистим прибутком. Таким чином, в цілому спостерігається негативна динаміка показників фінансових результатів діяльності досліджуваного ХХХ.

4. Результати аналізу фінансової стійкості ХХХ свідчать про значний рівень фінансової стійкості товариства за показниками структури джерел формування капіталу. Фактичне значення коефіцієнта автономії вказує на те, що на кінець 2019 р. питома вага власного капіталу у валюті балансу становить 67,5 %, а в 2020 р. – 65,8 %, що говорить про зменшення фінансової стійкості підприємства. За досліджуваний період підприємство має ознаки кризового фінансового стану.

5. Аналіз ліквідності і платоспроможності ХХХ дав змогу виявити нестачу високоліквідних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань та середньоліквідних активів для покриття короткострокових зобов'язань. Станом на кінець 2020 р. коефіцієнт абсолютної ліквідності дорівнював 0,020 і порівняно у 2018 р. зменшився на 0,002 пункти, тобто, підприємство знизило можливості погашення поточних зобов'язань за рахунок високоліквідних оборотних активів. Коефіцієнт покриття у 2020 р. становить 1,518, порівняно з попередніми роками він знизився на 2,491 пункти відносно 2018 р. та на 0,445 пункти відносно 2019 р. У 2020 р. порівняно з 2018 р. коефіцієнти платоспроможності мають негативну динаміку, яка вказує на погіршення стану ліквідності і платоспроможності підприємства.

6. Результати побудови багатofакторних моделей прогнозування можливого настання банкрутства неоднозначні. Показники Лиссу та Таффлера вказують на гарний фінансовий стан ХХХ та низьку ймовірність його банкрутства, оскільки інтегровані показники перевищують критичні значення. Слід відзначити повну тотожність результатів, отриманих при розрахунку показників – коефіцієнта Бівера та української дискримінантної функції (відносно стійкий стан у 2018 році та загрози банкрутства у 2019 та 2020 роках).

Всі інші моделі не дають однозначного результату. Згідно моделі Альтмана, 2019 рік є більш критичним з позиції банкрутства, інші моделі вказують на поступове погіршення фінансового стану впродовж трьох років.

Враховуючи проведені дослідження та з метою поліпшення фінансового стану ХХХ і запобіганню кризових явищ на підприємстві можуть бути використані наступні пропозиції:

- при виявленні стадії неплатоспроможності та прогнозуванні ймовірності банкрутства для точності та достовірності отримуваних результатів доцільно поєднувати різні методи діагностики банкрутства: коефіцієнт Бівера, визначення стадії неплатоспроможності (за допомогою коефіцієнта поточної платоспроможності, коефіцієнта покриття, коефіцієнта забезпечення власними коштами, фінансового результату), мультиплікативний дискримінантний аналіз, коефіцієнт втрати (відновлення) платоспроможності;

- з метою прогнозування ймовірності банкрутства підприємств доцільно використовувати такі моделі: Альтмана, Спрінгейта, тести на ймовірність банкрутства Лису та Таффлера, показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера, універсальну дискримінантну функцію, оскільки вони найбільше враховують специфіку українських підприємств;

- з метою збереження беззбиткової діяльності підприємства та попередження його банкрутства доцільно: впроваджувати систему внутрішнього контролю – контролінгу; раціонально поєднувати спеціалізацію з диверсифікацією виробництва; розширити підготовку спеціалістів в галузі антикризового управління;

- з метою повного забезпечення запасів джерелами їх формування, покращення коефіцієнта абсолютної та швидкої ліквідності, необхідно нарощувати власні оборотні кошти. Для своєчасного виявлення періодів із дефіцитом грошових коштів ХХХ необхідно щоквартально складати платіжний календар із розбивкою інформації за декадами.